मस्यौदा

स्थानीय गाउँ शिक्षा योजना

हरिनगर गाउँपालिका

(२०८३/२०८४—२०९३/२०९४)

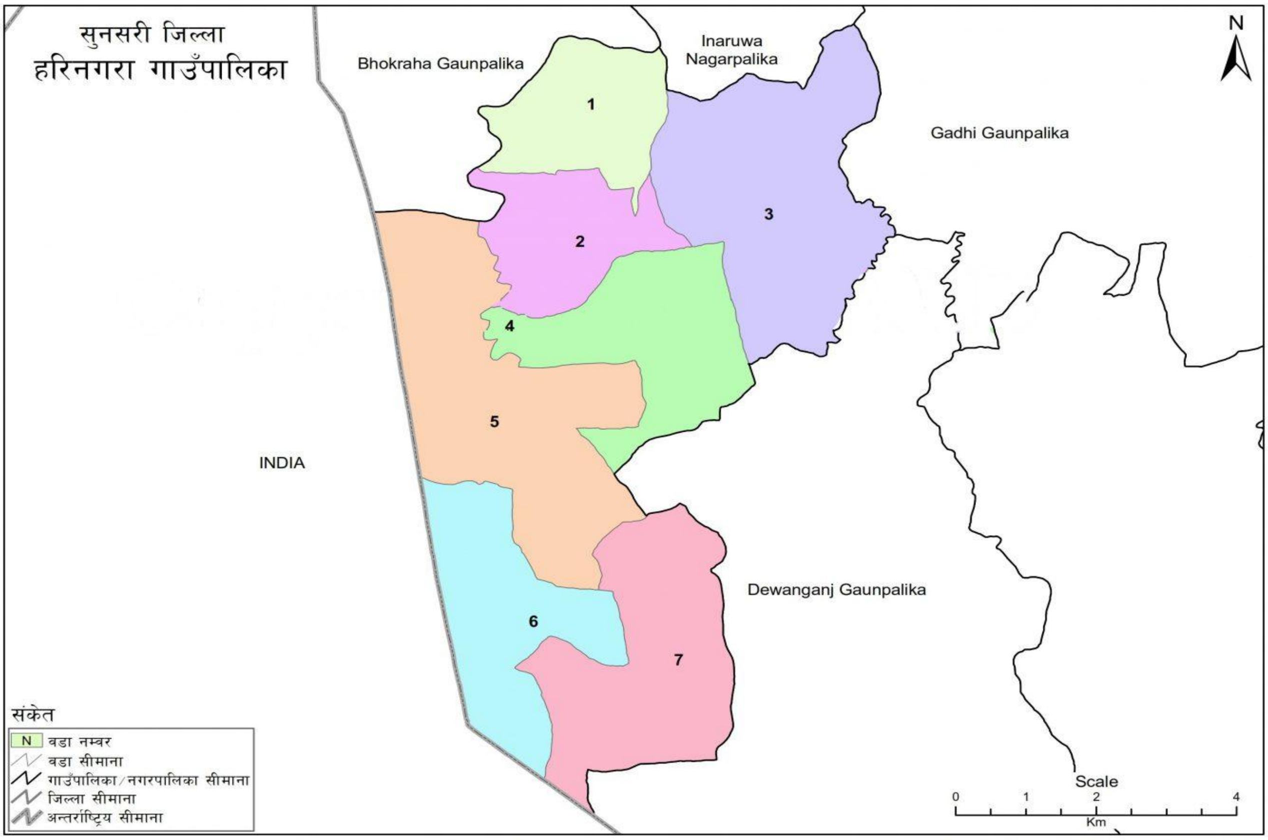

स्रोत: स्थलरुप नक्सा (स्केल १:२५००० / १:५००००), नापी विभाग र जनगणना २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग
तयार पार्ने: गाउँपालिका, नगरपालिका तथा विशेष, संरक्षित वा स्वायत्त क्षेत्रको संख्या तथा सीमाना निर्धारण आयोग

Projection System: MUTM, Spheroid - Everest 1830
LLRC, 2016

<u>प्रकाशक</u>

हरिनगर गाउँपालिका

गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

हरिनगरा, सुनसरी

विषय सूची

क) विषय प्रवेश IV

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य V

ग) योजना निर्माण प्रक्रिया VI

घ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप VII

परिच्छेद १ 1

परिचय 1

१.१ भौगोलिक अवस्थिति 1
१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचना 1
१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था 2
१.४ आर्थिक अवस्था 2
१.५ शैक्षिक अवस्था 3
१.६ सबल पक्षहरु 5
१.७ शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू 6
१.८ अवसरहरू 7
१.९ चुनौतीहरू 8

परिच्छेद २ 10

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण 10

२.१ दूरदृष्टि 10
२.२ लक्ष्य 10
२.३ उद्देश्य 10
२.४ रणनीतिहरु 10
२.५ अपेक्षित उपलब्धि 13
२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण 13

परिच्छेद ३ 16

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र 16

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा 16
३.१.१ परिचयः 16
३.१.२ वर्तमान अवस्थाः 16
३.१.३ उदेश्यः 18
३.१.४ रणनीतिहरू 18
३.२ आधारभूत शिक्षा 22
३.२.१ परिचय 22
३.२.२ वर्तमान अवस्था 22
३.२.३ उद्देश्य 23
३.२.४ रणनीतिहरू 23
३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य 24
३.३ माध्यमिक शिक्षा 30
३.३.१ परिचय 30
३.३.२ वर्तमान अवस्था 30
३.३.३ उद्देश्य 31

३.३.४ रणनीतिहरू *31*
३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य *32*
*ख) **प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण*** *32*
३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाई 37
३.४.१ परिचय *37*
३.४.२ वर्तमान अवस्था *37*
३.४.३ उद्देश्य *38*
३.४.४ रणनीतिहरू *38*
३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः *39*

परिच्छेद ४ .... **42**

अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु **42**

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन 42
४.१.१ परिचय *42*
४.१.२ वर्तमान अवस्था *42*
४.१.३ उद्देश्य *43*
४.१.४ रणनीतिहरू *43*
४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः *44*
४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास 47
४.२.१ परिचय *47*
४.२.२ वर्तमान अवस्था *47*
.... *47*
४.२.३ उद्देश्य *47*
४.२.४ रणनीतिहरू *48*
***४.२.५** उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः* *48*
४.३ समता र समावेशीकरण 51
४.३.१ परिचय 51
४.३.२ वर्तमान अवस्था *51*
४.३.३ उद्देश्य *52*
४.३.४ रणनीतिहरू *52*
४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः *52*
४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम 56
४.४.१ परिचय *56*
४.४.२ बर्तमान अवस्था *56*
४.४.३ उद्देश्यहरु *57*
४.४.४ रणनीतिहरू *57*
४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः *57*
४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा 60
४.५.१ परिचय *60*
४.५.२ वर्तमान अवस्था *60*
४.५.३ उद्देश्य *60*
४.५.४ रणनीति *61*
४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य *61*
४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि 66
४.७.१ परिचय *66*
४.७.२ वर्तमान अवस्था *67*
४.७.३ उद्देश्य *67*
४.७.४ रणनीतिहरू *67*

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य *68*
ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य *68*

परिच्छेद ५ 71

शैक्षिक सुशासन,व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास 71

५.१ संस्थागत क्षमता विकास 71
५.१.१ परिचय *71*
५.१.२ वर्तमान अवस्था *72*
५.१.३ उद्देश्य *73*
५.१.४ रणनीतिहरू *73*
५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य *74*
ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य *74*
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध 78
५.२.१ परिचय *78*
५.२.२ वर्तमान अवस्थाः *78*
५.२.३ उद्देश्यहरुः *79*
५.२.४ रणनीतिहरू *79*
५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य *79*
५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन 80
५.३.१ परिचय *80*
५.३.२ वर्तमान अवस्था *81*
५.३.३ उद्देश्य *81*
५.३.४ रणनीतिहरू *82*
५.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य *82*
६.१ परिचय 84
६.२ वर्तमान अवस्था 85
६.३ उद्देश्य 86
६.४ रणनीतिहरू 86
६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य 86
६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुको 84
बजेट विवरण 84

योजनाको सारांश

गाउँ शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ। योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माण समावेश छन्।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ। यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, विद्यालय छोड्नेदर न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ। स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

क) विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ। नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भअनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ । साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ । यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो । गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन । संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ। स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिबिना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ ।

शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो । देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ । एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ ।शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो । बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ ।

शिक्षा योजनाले GESI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुर्‍याउँछ ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ । शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ । साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपतकालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ । यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ । त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो ।

ग) योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा योजना निर्माण गर्दा देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो ।

क) नेपालको संविधान
ख) सोह्रौं आवधिक योजना
ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४
घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७
ङ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच
च) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली
छ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना
ज) राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६,
झ) दिगो विकास लक्ष्य
ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८
ट) स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना
ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८
ड) राजनीतिक दलको घोषणापत्र
ढ) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो ।

बैठकका निर्णयहरु र उपस्थितिहरु अनुसूचीमा समावेश गर्ने ।

क) कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय

ख) योजना निर्माण समितिको गठन

ग) योजना निर्माण कार्यदल गठन

घ) सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

ङ) प्रथम मस्यौदा तयारी

च) योजनाको अन्तिम रुप

छ) योजनाको मूल्याकंन

ज) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

घ) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु चुनौतीहरु र अवसरहरु उल्लेख गरिएको छ । दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन् । परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन् ।

परिच्छेद पाँचमा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणाली समावेश गरिएको छ । परिच्छेद ६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ । परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ ।

परिच्छेद १

परिचय

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

नेपालको कोशी प्रदेश, सुनसरी जिल्लामा पर्ने एक महत्वपूर्ण स्थानीय तहका रुपमा हरिनगर गाउँपालिका रहेको छ । यो गाउँपालिका साविकका हरिनगरा, रामनगर भुटाहा, घुस्की, वसन्तपुर र गौतमपुर(चोरघटिया) गरी पाँच वटा गाउँ विकास समिति मिलेर वि. सं. २०७३ साल फागुन २७ गते स्थापना भएको हो ।यस गाउँपालिकाको क्षेत्रफल ५२.२९ वर्ग कि.मी. रहेको छ । प्रशासनिक विभाजनका हिसाबले भूगोल र जनसंख्या समेतका आधारमा ७ वटा वडामा विभाजन गरिएको छ जसमा साविकको रामनगर भुटाहाको १,२,६,८ र ९ नं. वडाका भूभागहरु समेटी १ नं. वडा कायम भएको छ भने सविकको सोहि गाविसकै ३,४,५ र ७ नं. का वडाहरु समेटी हालको २ नं. वडा कायम गरिएको छ । यसैगरी गौतमपुर(चोरघटिया) गाविसका १ देखि ९ नं. वडाका भूभागहरु समेटेर हालको ३ नं. वडा कायम गरिएको छ भने साविकका हरिनगरा गाविसका १ देखि ९ नं. वडाका सबै भूभाग समेटी हालको ४ नं. वडा कायम गरिएको छ । यसैगरी साविकको वसन्तपुर गाविसका १ देखि ९ वडाका पूरै भूभाग समेटी हाल ५ नं. वडा कायम गरिएको छ भने साविकको घुस्की गाविसको १,३,६,८ र ९ वडाका भूभागहरु समेटी हालको ६ नं. वडा कार्यालय कायम गरिएको र सोहि गाविकसका बाँकी वडाहरु २,४,५ र ७ नं. वडाका भूभागहरु समेटी हालको ७ नं. वडा कायम गरिएको छ ।संसदीय निर्वाचन क्षेत्रका हिसाबले संघीय तर्फ यस गाउँपालिकाको १, २, ४, ५, ६ र ७ नं वडा सुनसरी जिल्लाको ४ नं. क्षेत्र पर्दछ भने वडा नं. ३ संसदीय क्षेत्र नं २ मा पर्दछ । यसैगरी प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र तर्फ यस गाउँपालिकाको १, २, ४, ५, ६ र ७ सुनसरी क्षेत्र नं ४ अन्तर्गत "क" क्षेत्रमा पर्दछ भने वडा नं ३ सुनसरी जिल्ला क्षेत्र नं २ को "ख" क्षेत्रमा पर्दछ । यस गाउँपालिकाको प्रशासकीय केन्द्र हरिनगरामा रहेको छ ।

समुन्द्र सतहदेखि ९१४ मिटर उचाइमा रहेको यो गाउँपालिका २६ डिग्री २३ मिनेट उत्तरी अक्षांश देखि २६ डिग्री ५५ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८७ डिग्री ५ मिनेट पूर्वी देशान्तर देखि ८७ डिग्री १६ मिनेट पूर्वी देशान्तरसम्म रही उत्तर दक्षिण र पूर्व पश्चिम आकार भई ५२.२९ वर्ग किलो मिटर क्षेत्रमा फैलिएको छ (स्रोतः हरिनगर गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७५)। पूर्वमा गढी र देवानगञ्ज गाउँपालिका, पश्चिममा भारत, उत्तरमा इनरुवा नगरपालिका र भोक्राहा नरसिंह गाउँपालिका तथा दक्षिणमा देवानगञ्ज गाउँपालिकाको बीचमा अवस्थित छ ।हरिनगर गाउँपालिकामा अव्यवस्थित बसोबास र सडक विस्तारले वातावरणीय दबाब सिर्जना गर्न सक्छ।रणनीतिक रूपमा कृषिका दृष्टिकोणले उर्वर भूमिहरु रहेकाले कृषि, व्यापार, आवास र सेवा क्षेत्र विस्तारको सम्भावना उच्च रहेको छ।

१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचना

राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार यस गाउँपालिकाको कूल जनसंख्या ४९८४५ रहेको छ । जसमध्ये **महिलाको जनसंख्या**: २५,२७८ जना (५०.७%) र **पुरुषको जनसंख्या**: २४,५६७ जना

(४९.३%) रहेको छ । यस पालिकाको कूल परिवार संख्या ८,७३८ र औसत परिवार संख्याको आकार ५.७ रहेको छ।

१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

हरिनगर गाउँपालिका सामाजिक तथा सांस्कृतिक दृष्टिले महत्वपूर्ण ऐतिहासिक महत्व बोकेको क्षेत्र हो। रामनगर भुटाहा, हरिनगरा, घुस्की हाट यहाँका मुख्य बजारहरु हुन् ।यहाँ विशेष गरी मुस्लिम, यादव, मेहता, साह, हलुवाई, सोनार, गडेरी, कलवार, मलाह, मुसहर, बडही, लोहार, उराँव, सरदार, बनिया/पोदार/भगत/गुप्ता, ब्राह्मण, कुमाल, डुम, चमार, कुर्मी, माडवाडी, कायस्त, नेवार, धानुक, पासवान,बङ्गाली/केबरथ, हजाम, माली, नुनीया, सर्बरिया आदी समुदायको उल्लेखनीय उपस्थिति रहेको छ, यहाँ विभिन्न जातजातिहरूको सहअस्तित्व पाइन्छ। विविध भाषा, धर्म र परम्पराहरूले यहाँको सामाजिक बनावटलाई समृद्ध बनाएका छन्। धार्मिक तथा सांस्कृतिक पर्व,उत्सवहरू जस्तै दशैं, तिहार,इद् उल फित्र, इद उल अजहा, छठ, होली, कर्माधर्मा, सिरुवा, मुर्हरम, तीज, गणेश चतुर्थी, जितीया आदि सामूहिक रूपमा मनाइन्छन्, जसले सामाजिक सद्भाव र सहकार्यको भावना बलियो बनाउँछ।
हरिनगर गाउँपालिकाको सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था विविधतायुक्त र गतिशील छ। मध्यम साक्षरता, बहुजातीय संरचना र ऐतिहासिक पहिचान यसको मुख्य विशेषता हुन्। तर तीव्र शहरीकरण, सांस्कृतिक क्षयको जोखिम र सामाजिक असमानता जस्ता चुनौतीहरू पनि देखिन्छन्। तसर्थ, समावेशी विकास नीति, सांस्कृतिक संरक्षण कार्यक्रम र लैङ्गिक समानतामा केन्द्रित पहलहरू आवश्यक देखिन्छन्।

१.४ आर्थिक अवस्था

हरिनगर गाउँपालिका शहर उन्मुख क्षेत्र भएकाले यसको अर्थतन्त्र मुख्यतः कृषि, व्यापार, आवास क्षेत्रमा केन्द्रित रहेको छ। यहाँ व्यवसायिक कृषि, घरजग्गा कारोबार, होटल व्यवसाय, यातायात सेवा, निजी शैक्षिक संस्था, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विस्तार भएको छ। परम्परागत कृषि गतिविधि अझै केही स्थानमा कायम भए पनि शहरी विस्तारका कारण कृषि जमिन घट्दै गएको छ र अर्थतन्त्रको मुख्य आधार कृषि क्षेत्रमै सीमित भएको देखिन्छ।

हरिनगरको आर्थिक अवस्था, अवसर र चुनौती दुवै पक्षबाट प्रभावित छ। एकातर्फ, विराटनगर महानगरपालिका र इटहरी उप- महानगरपालिका जस्ता विकासका क्षेत्रमा अग्रस्थानमा रहेका पालिकाहरुको नजिकको रणनीतिक अवस्थाले लगानी, रोजगारी र उद्यमशीलताका सम्भावना बढाएको छ भने अर्कोतर्फ असंगठित श्रम बजार, सीप र बजार मागबीच असन्तुलन तथा आय असमानता जस्ता समस्या विद्यमान छन्। केही हदसम्म अव्यवस्थित शहरीकरणले दीर्घकालीन आर्थिक योजना र दिगोपनामा असर पार्न सक्ने जोखिम पनि देखिन्छ। त्यसैले स्थानीय सरकारले सीपमूलक तथा प्राविधिक शिक्षा प्रवर्द्धन, साना तथा मझौला उद्यम विकास, महिला तथा युवामुखी उद्यमशीलता कार्यक्रम सञ्चालन र

उत्पादनमुखी क्षेत्र विस्तारमा विशेष ध्यान दिन आवश्यक देखिन्छ। व्यवस्थित शहरी योजना, दिगो पूर्वाधार विकास र स्थानीय स्रोत—साधनको अधिकतम उपयोग गर्न सके हरिनगर गाउँपालिकाको अर्थतन्त्रलाई थप सबल, समावेशी र प्रतिस्पर्धात्मक बनाउन सकिन्छ।

१.५ शैक्षिक अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकामा २० वटा सामुदायिक विद्यालय, २४ वटा धार्मिक परम्परागत विद्यालय (मदरसा र गुरुकुल), २१ वटा संस्थागत र २ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन् । यहाँ ७६ वटा बालविकास केन्द्र रहेका छन् । (स्रोत:IEMIS 2082) चारवर्ष उमेरका बालबालिकाको कुल संख्या १४०८ मध्ये ८५२ प्रारम्भिक बालविकासमा भर्ना भई सो उमेर अनुसारको भर्नादर ६१ प्रतिशत पुगेको छ । यसले आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शैक्षिक पहुँच सुनिश्चित गर्न सहयोग पुगेको देखिन्छ। विद्यालय भवन, कक्षा कोठा, खेलमैदान तथा प्रयोगशाला जस्ता भौतिक पूर्वाधार सबै विद्यालयमा समान रूपमा पर्याप्त छैनन् भन्ने संकेत पाइन्छ। गाउँपालिकाले आफ्नो शिक्षा नीतिमा **शत प्रतिशत भर्ना दर** पुऱ्याउने र विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा ल्याउने लक्ष्य राखेको छ । यस गाउँपालिकाको साक्षरता प्रतिशत तलको स्तम्भ चित्रमा उल्लेख गरिएको छ ।

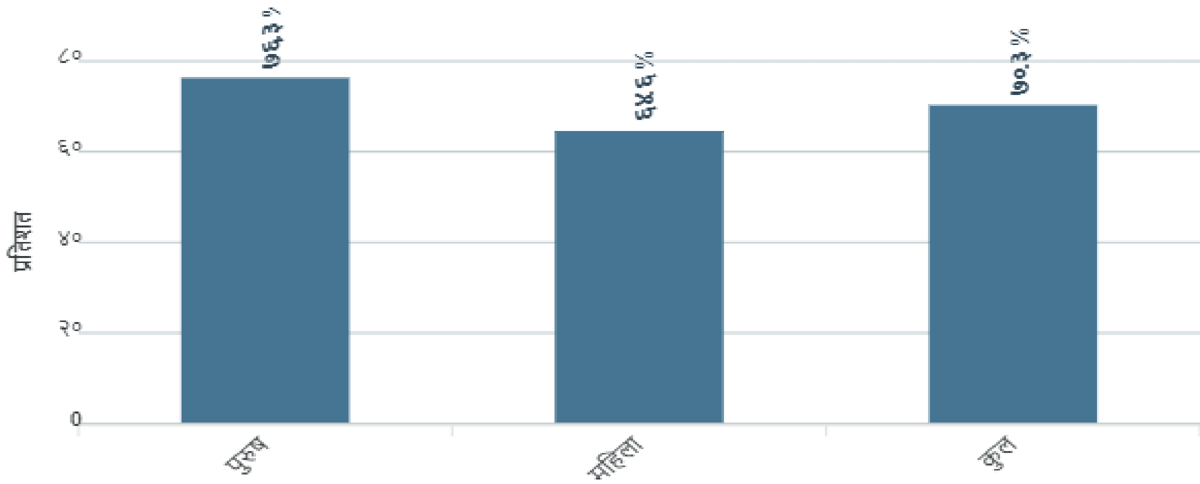

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

शिक्षक व्यवस्थापनका दृष्टिले विषयगत शिक्षक अभाव प्रमुख चुनौतीका रूपमा देखिएको छ, हरिनगर गाउँपालिकामा सामुदायिक विद्यालय तर्फ प्राथमिक शिक्षक (आधारभूत तह १-५) मा ५१ जना स्वीकृत दरबन्दी र ५२ जना राहत र एकमुष्ट अनुदान प्राप्त ४ वटा विद्यालयका ८ जना शिक्षक गरी जम्मा १११ जना, निम्नमाध्यमिक तह शिक्षक (आधारभूत तह ६-८) मा स्वीकृत दरबन्दीमा १८ जना र राहत शिक्षक ४ जना र संघीय शिक्षण सिकाई अनुदान शिक्षक १ जना गरी जम्मा २३ जना, ११ जना माध्यमिक तहका(९-१०) साधारण धार तर्फका शिक्षक, ५ जना संघीय शिक्षण सिकाई अनुदान शिक्षक, १६ जना प्राविधिक धार(कक्षा ९-१२)का शिक्षक, माध्यमिक तह साधारण धार (११-१२) मा स्वीकृत र राहत दरबन्दीमा ३ जना र श्री बालकृष्ण मा.वि. मा १ जना प्राविधिक सेवामा शिक्षा तथा मानव स्रोत

विकास केन्द्रबाट खटाइएको जनशक्ति गरी जम्मा ३६ जना र प्राथमिक तहमा १० जना पालिका स्रोत शिक्षक गरी जम्मा विद्यालयको आन्तरिक स्रोतबाट नियुक्ति भएका बाहेक सामुदायिक विद्यालयमा १८० जना शिक्षकहरु कार्यरत रहेका छन् । विशेष गरी विज्ञान, गणित र अंग्रेजी जस्ता विषयमा शिक्षकको अभाव रहेको छ। यसले सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्न सक्छ। महिला शिक्षकहरूको नेतृत्व विकास तालिम र अनुसन्धान प्रवर्द्धनका कार्यक्रम सकारात्मक पहल भए पनि तिनको प्रभावकारिता विद्यालयस्तरमा देखिन निरन्तर अनुगमन आवश्यक छ।

शैक्षिक वर्ष २०८२ साउन ४ मा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले Annex File For Flash I 2024-2025 ले प्रकाशन गरेको फ्लास तथ्याङ्क अनुसार कक्षा १-५ मा कुल भर्नादर र खुद भर्नादर क्रमशः

१५०.५ र ९३.९ प्रतिशत रहेको छ । पालिकाको विद्यार्थी भर्ना दर सन्तोषजनक भए पनि केही बालबालिका विद्यालय कहिल्यै नगएका वा बीचैमा छोड्ने समस्या कायम छ। गरिबी, पारिवारिक अवस्था, बसाइँसराइ र सिकाइप्रतिको अभिरुचि जस्ता कारणले विद्यालय छोड्ने दर प्रभावित हुन सक्छ। "भर्ना शतप्रतिशत" र "विद्यालय छोड्ने दर शून्य" लक्ष्य हासिल गर्न सामाजिक परिचालन, छात्रवृत्ति, दिवा खाजा तथा पोसाक कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउनु आवश्यक देखिन्छ। सिकाइ उपलब्धि सुधारका लागि शिक्षक क्षमता, नियमित मूल्याङ्कन प्रणाली र प्रविधि एकीकरण अपरिहार्य छन्।

लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सन्दर्भमा गाउँपालिकामा आधारभूत तह कक्षा १-५ र ६-८ मा महिला शिक्षक प्रतिशत क्रमशः ३४ र १२ छ । कक्षा ९-१० तथा कक्षा ११-१२ मा महिला शिक्षक प्रतिशत क्रमशः १० र ० प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यसरी हेर्दा प्राथमिक तहका महिला शिक्षकको पहुँच बढी र क्रमशः निम्नमाध्यमिक र माध्यमिक तहमा कम हुँदै गएको देखिन्छ । यसले समान सहभागिता र समता तथा समानताको क्षेत्रमा महिलाको प्रतिशत न्यून रहेको र सुधार गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको देखिन्छ । त्यस्तै कक्षा १-८ मा भर्ना भएका बालबालिकाको लैङ्गिक समता सूचकाङ्क न्यून रहेको छ । कुल साक्षरता दर उच्च भए पनि पुरुष र महिलाबीचको अन्तरले समान अवसर सुनिश्चित गर्न अझै प्रयास आवश्यक रहेको देखाउँछ। अपाङ्गता भएका विद्यार्थी, दलित तथा सीमान्तकृत समूहलाई छात्रवृत्ति, विशेष शिक्षण सामग्री र समावेशी पूर्वाधार उपलब्ध गराउने नीति सकारात्मक छ। शारीरिक, दृष्टि, श्रवण वा अटिजम जस्ता विभिन्न प्रकृतिका अपाङ्गताअनुसार सहयोगको व्यवस्था गर्ने योजना समावेशी शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि महत्वपूर्ण आधार हो।

वातावरणमैत्री तथा बालमैत्री पूर्वाधार निर्माण, सुरक्षित खानेपानी, समावेशी शौचालय अवधारणा लागू गर्ने प्रयासले सिकाइ वातावरण सुधारतर्फ संकेत गर्दछ। हरिनगर गाउँपालिकामा हालसम्म ३३ वटा विद्यालयमा इन्टरनेट सुविधा, उपलब्ध छ । सबै विद्यालयमा आधुनिक प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध नभएकाले प्रविधिमा असमानता देखिन्छ।

शिक्षा क्षेत्रमा बजेट वृद्धि, स्मार्ट प्रविधि प्रयोग, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विस्तार र निजी क्षेत्रसँग साझेदारी गर्ने नीति दीर्घकालीन रूपमा सकारात्मक सम्भावना बोकेको छ। यदि यी कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गरिए भने सिकाइ उपलब्धि सुधार, रोजगारीसँग शिक्षा जोड्ने अवसर र समावेशी गुणस्तरीय शिक्षा प्रणाली विकास हुने सम्भावना उच्च देखिन्छ।

१.६ सबल पक्षहरु

हरिनगर गाउँपालिकाले नव प्रवेशी शिक्षकहरुलाई तालिम, IT स्रोत शिक्षक तालिम, विद्यालय IEMIS तालिम, एकीकृत पाठ्यक्रम कार्यान्वयन तालिम, पालिका स्तरीय वार्षिक शैक्षिक क्यालेन्डरको निर्माण र प्रयोग, मासिक प्रधानाध्यापक बैठकबाट शिक्षाक्षेत्रका समस्या समाधान, उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने छात्रा र प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्ने गरिब तथा जेहेन्दार छात्रछात्रालाई छात्रावृत्ति वितरण जस्ता कार्यगरी शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय सकारात्मक तथा असल अभ्यासहरू कार्यान्वयनमा ल्याएको देखिन्छ। स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐनले प्रदान गरेको अधिकारको प्रभावकारी उपयोग गर्दै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई निःशुल्क र अनिवार्य बनाउने दिशामा विद्यार्थी भर्ना अभियान, विशेष छात्रवृत्ति कार्यक्रम, दिवा खाजा जस्ता लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिएका छन्। यी कार्यक्रमहरूले गरिब, विपन्न तथा सीमान्तकृत परिवारका बालबालिकालाई विद्यालयमा टिकाइ राख्न महत्वपूर्ण योगदान पुर्‍याएका छन्।

विद्यालय वातावरण सुधारका लागि बालमैत्री, अपाङ्गमैत्री तथा वातावरणमैत्री पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिइएको छ। सुरक्षित खानेपानी, समावेशी शौचालय निर्माणले विद्यालयलाई सिकाइअनुकूल बनाउने दिशामा सकारात्मक परिणाम देखाउन थालेको छ।

शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि प्रविधि एकीकरणमा विशेष ध्यान दिइएको "एक विद्यालय एक स्टाप नर्स" अभ्यास अपरिहार्य छ तर यस गाउँपालिकाको १ ओटा विद्यालयमा मात्र हाल विद्यालय नर्स रहेको पाइन्छ । विद्यार्थीको शारीरिक तथा मानसिक स्वास्थ्यलाई पनि शिक्षा प्रणालीको अभिन्न अंगका रूपमा स्वीकार गरेको देखिन्छ, विद्यालय नर्स कार्यरत विद्यालयको समग्र सिकाइ उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने अपेक्षा गरिएको छ भने अन्य विद्यालयमा समेत विद्यालय नर्स आवश्यक देखिन्छ ।

समावेशी शिक्षाको क्षेत्रमा महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित तथा अन्य सीमान्तकृत समूहलाई विशेष प्राथमिकता दिइएको छ। अपाङ्गताका प्रकृतिअनुसार सहायक सामग्री, छात्रवृत्ति तथा आवश्यक सहयोग उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरिएको छ। महिला शिक्षकहरूको नेतृत्व विकास तालिमले विद्यालय व्यवस्थापन र शैक्षिक नेतृत्वमा लैङ्गिक सन्तुलन कायम गर्न सहयोग पुर्‍याएको छ।

यसका अतिरिक्त, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको सक्रियता बढाई निरन्तर शिक्षा र जीवनोपयोगी सीप विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। विद्यालयस्तरमा नियमित शैक्षिक अनुगमन, उपलब्धि परीक्षण, अभिभावक शिक्षक अन्तरक्रिया, अतिरिक्त क्रियाकलाप, विज्ञान प्रदर्शनी तथा प्रतिभा पहिचान कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरी सिकाइ उपलब्धि सुधारमा ध्यान दिइएको छ। प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा विस्तार गरी युवाहरूलाई स्वरोजगार र उद्यमशीलतातर्फ उन्मुख गराउने पहल पनि अघि बढाइएको छ।

समग्रमा, गाउँपालिकाले शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समावेशीकरण र दिगोपनालाई एकसाथ सम्बोधन गर्ने प्रयास गरेको देखिन्छ। यदि यी कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन, निरन्तर अनुगमन र स्रोत व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न सकियो भने स्थानीय स्तरमै गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रणाली विकासको नमुना स्थापित हुनसक्ने सम्भावना प्रबल रहेको छ।

१.७ शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

हरिनगर गाउँपालिकाको शिक्षा क्षेत्रका विद्यमान समस्याहरूलाई देहाय बमोजिम विश्लेषण गरिएको छ।

क) समतामूलक पहुँच र सहभागिता

हरिनगर गाउँपालिकामा विद्यालय भर्ना दर केहि सन्तोषजनक भए पनि केहि बालबालिकाहरु विद्यालय बाहिर रहेका, गरिबी, पारिवारिक अवस्था, कृषिमा आधारित पारिवारीक परिवेश,बसाईँसराइ र चेतनाको अभावका कारण केही बालबालिकाहरू नियमित विद्यालय नआउने र बीचैमा विद्यालय छोड्ने समस्या कायम छ। अपाङ्गता भएका, दलित, सीमान्तकृत तथा कठिन परिवेशमा रहेका बालबालिकालाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराउनु अझै चुनौतीपूर्ण छ । अभिभावक शिक्षाको अभावले घर–विद्यालय समन्वय कमजोर भएको देखिन्छ। समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित सहयोग, सामाजिक परिचालन र अभिभावक सशक्तीकरण कार्यक्रमलाई सुदृढ बनाउनु आवश्यक छ।

ख) गुणस्तर र सान्दर्भिकता

शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा परम्परागत घोकन्ते पद्धतिको प्रभाव अझै देखिन्छ। विद्यार्थी केन्द्रित, खोजमूलक र प्रयोगात्मक शिक्षण अभ्यास सीमित छन्। विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा प्रयोगात्मक अभ्यास र अनुसन्धान संस्कृति विकास हुन नसक्दा सिकाइ सैद्धान्तिक रूपमा सीमित भएको छ। स्थानीय सन्दर्भ समेट्ने पाठ्यक्रम विकासमा ढिलाइ हुँदा र विकास भएको स्थानीय विषयले सबै किसिमको मनोभावना समेट्न कठिन हुँदा शिक्षा र स्थानीय आवश्यकता बीचको सम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ। यसले जीवनोपयोगी सीप विकासमा चुनौती सिर्जना गरेको छ।

ग) शिक्षक व्यवस्थापन

विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा विषयगत शिक्षक दरबन्दी पर्याप्त छैन। विशेषगरी निम्नमाध्यमिक र माध्यमिक तहमा विषयगत शिक्षक तथा विज्ञान, गणित र अंग्रेजी विषयमा दक्ष शिक्षक अभावले सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष असर पारेको छ। शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकास, प्रविधि–मैत्री तालिम र समावेशी शिक्षण रणनीतिसम्बन्धी कार्यक्रम अपर्याप्त छन्। शिक्षा क्षेत्रमा वैचारिक हस्तक्षेप र नियुक्ति प्रक्रियामा हुने विवादले स्थायित्व र पेशागत मनोबलमा नकारात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना देखिन्छ।

घ) भौतिक पूर्वाधार

धेरै विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, सुरक्षित भवन, पुस्तकालय र पर्याप्त फर्निचर जस्ता आधारभूत सुविधा अझै अपर्याप्त छन्। कतिपय भवनहरू जीर्ण अवस्थामा रहेकाले विद्यार्थीको सुरक्षामा जोखिम देखिन्छ। आधुनिक शिक्षणका लागि आवश्यक कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला, स्मार्ट बोर्ड र

उच्च गतिको इन्टरनेट सुविधा अधिकांश सामुदायिक विद्यालयमा सीमित छन्। यसले डिजिटल शिक्षण—सिकाइ प्रक्रियामा असमानता सिर्जना गरेको छ।

ङ) पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणाली

स्थानीय पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा चुनौती भएको छ। सिकाइ उपलब्धिको वैज्ञानिक, तथ्यमा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली कमजोर देखिन्छ। विद्यालयहरूको शैक्षिक तथा प्रशासनिक गतिविधिको नियमित अनुगमन र पृष्ठपोषण प्रणाली पर्याप्त सुदृढ छैन। परीक्षा केन्द्रित अभ्यास हाबी हुँदा सिर्जनात्मकता र आलोचनात्मक सोच विकासमा अपेक्षित प्रगति हुन सकेको छैन।

च) समता र समावेशीकरण

अपाङ्गता भएका, दलित तथा सीमान्तकृत बालबालिकाको पूर्ण र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न अझै संरचनागत सुधार आवश्यक छ। लैङ्गिक साक्षरता अन्तर, सामाजिक विभेद र आर्थिक असमानताले शिक्षामा समान अवसर प्राप्तिमा अवरोध सिर्जना गरेका छन्। समावेशी पूर्वाधार, सहायक सामग्री र संवेदनशील शिक्षक तयारी अपर्याप्त हुँदा समावेशी शिक्षाको प्रभाव सीमित हुन सक्छ।

छ) विद्यालय सुशासन र व्यवस्थापन

विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक र शिक्षकबीचको समन्वय सुदृढ नहुँदा योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता कमी देखिन्छ। पारदर्शी बजेट व्यवस्थापन, सहभागितामूलक योजना निर्माण र जवाफदेहिता प्रणाली पूर्ण रूपमा संस्थागत हुन सकेको छैन। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र कमजोर हुँदा विद्यालय सुधार योजना प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्ने अवस्था देखिन्छ। विद्यालयहरूको शैक्षिक र प्रशासनिक क्रियाकलापको **चुस्त अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली**को अभाव छ। शैक्षिक योजनालाई नियमित र व्यवस्थित बनाउन नसक्दा सिकाइ प्रक्रिया प्रभावित हुने गरेको छ। माध्यमिक र प्राविधिक शिक्षालाई गुणस्तरीय र सुविधासम्पन्न बनाउन आवश्यक पर्ने **लगानी र बजेटको व्यवस्थापन** चुनौतीपूर्ण रहेको छ

समग्रमा हेर्दा हरिनगर गाउँपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच विस्तार र नीतिगत प्रतिबद्धता सकारात्मक भए पनि गुणस्तर, समावेशीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार सुदृढीकरण र सुशासनका क्षेत्रमा थप सुधार अपरिहार्य देखिन्छ। प्रभावकारी योजना, स्रोतको उचित उपयोग र समुदायमा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली विकास गर्न सके यी समस्यालाई अवसरमा रूपान्तरण गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ।

१.८ अवसरहरू

संविधान र कानुनी व्यवस्थाअनुसार शिक्षा स्थानीय तहको अधिकारभित्र परेपछि स्थानीय सरकारले आफ्नै योजनाअनुसार गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्द्धन गर्न सक्ने अवसर प्राप्त भएको छ। यससँगै शिक्षा क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्ने क्षमता र तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाबाट सहकार्य र स्रोत जुटाउने वातावरण पनि उपलब्ध छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार भएसँगै डिजिटल शिक्षण—सिकाइ, अनलाइन सामग्री र शिक्षक—विद्यार्थी समन्वयमा सहजता आएको छ। त्यस्तै, स्थानीय स्तरमा विद्यमान रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई पाठ्यक्रम र सिकाइ अभ्यासमा आन्तरिकीकरण गर्न सकिनु विद्यार्थीको सांस्कृतिक र सामाजिक सन्दर्भसँग शिक्षा जोड्ने अवसर दिन्छ । साथै, वैकल्पिक सिकाइको सहजीकरणमार्फत प्रत्येक विद्यार्थीले सिक्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न सकिने भएकाले पहुँच, समावेशीकरण र गुणस्तर एकसाथ बढाउने वातावरण तयार भएको छ। यस प्रकार, कानुनी अधिकार, स्रोत व्यवस्थापन, प्रविधि र स्थानीय ज्ञानको उपयोगले हरिनगर गाउँपालिकाको शिक्षा प्रणालीलाई दिगो, समावेशी र जीवनोपयोगी बनाउन महत्त्वपूर्ण अवसर प्रदान गरेको छ।

१.९ चुनौतीहरू

हरिनगर गाउँपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच, गुणस्तर र समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न थुप्रै चुनौती र अवसरको सामना गर्दै आएको देखिन्छ। लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति र अन्य सामाजिक विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई समान रूपमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न अझै प्रयास आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यिकीय प्रवृत्ति, जन्म दर, बसाईँसराइ र स्थानीय बनौटका कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा शिक्षक दरबन्दीको न्यायोचित वितरण आवश्यक छ, जसले विद्यार्थी र शिक्षक दुवैको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्दछ। विद्यालयमा थप आर्थिक व्यवस्थापन गर्न कठिनाई हुँदा निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयनमा पूर्णता दिन चुनौती देखिन्छ। दक्ष जनशक्तिको अभावले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङ्कन प्रणाली सुधार तथा सूचना सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगमा बाधा पुऱ्याउँछ। साथै, विपत्का अवस्थाहरू जस्तै बाढी, पहिरो वा अन्य आपतकालीन परिस्थितिमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइ अवसर उपलब्ध गराउने रणनीति आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यिक विविधताका कारण आजीवन सिकाइ कार्यक्रममा समान अवसर र विविधता सुनिश्चित गर्नुपर्छ। सबै विद्यालयमा तोकिएअनुसारको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत संकलन आवश्यक छ, साथै जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरू अपनाउनु दिगो शिक्षा प्रणालीका लागि अनिवार्य छ। यी सबै चुनौती र अवसरलाई व्यवस्थित रूपमा सम्बोधन गर्दा हरिनगर गाउँपालिकामा समावेशी, दिगो र गुणस्तरीय शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने सम्भावना उच्च रहेको छ।

परिच्छेद २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

१."गुणस्तरीय, , प्रविधिमैत्री र सिपमूलक जनशक्ति, हरिनगर गाउँपालिकाको समृद्धि"

२.२ लक्ष्य

समावेशी पहुँचसहित गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र सिपमूलक शिक्षा प्रणालीको विकासमार्फत स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सक्षम, नैतिक र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्ने,

२.३ उद्देश्य

सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

क) सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,

ख) औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि वैकल्पिक, अनौपचारिक, खुला र निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित गर्नु,

ग) विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु,

२.४ रणनीतिहरु

उद्देश्य १ सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु

रणनीतिहरूः

क) आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि **अनिवार्य र निःशुल्क** बनाउँदै पहुँचयोग्य र समतामूलक बनाउने,

ख) विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाहरूको पहिचान गर्न तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र शैक्षिक सत्रको सुरुमा **"विद्यार्थी भर्ना घरदैलो अभियान"** सञ्चालन गर्ने,

ग) गरिब, विपन्न, दलित र सीमान्तकृत समूहका बालबालिकालाई विद्यालयमा आकर्षित गर्न र टिकाइराख्न **दिवा खाजा, छात्रवृत्ति, पोसाक र शैक्षिक सामग्री** वितरण गर्ने,

घ) विद्यालयमा अध्ययन गर्न दैनिक आवतजावत गर्ने वातावरण नभएका तथा अनाथ र सडक बालबालिकाहरूका लागि आवश्यकता अनुसार **छात्रावास**को व्यवस्था गर्ने,

ङ) अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि उनीहरूको अवस्था अनुसार (शारीरिक, सुनाइ, दृष्टि, अटिजम आदि) **ब्रेल, साङ्केतिक चित्र र ह्विलचेयर** जस्ता सामग्री र विशेष छात्रवृत्तिको र विशेष कक्षा व्यवस्था गर्ने,

च) अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत वा विशेष आवश्यकताका बालबालिकाका लागि **समावेशी सिकाइ**

वातावरण उपलब्ध गराउने,

छ) बालबालिकाको शिक्षामा अभिभावकलाई जिम्मेवार बनाउन **अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम**लाई अभियानकै रूपमा सञ्चालन गर्ने,

ज) शिक्षकहरूलाई नवीनतम् शिक्षण पद्धति र प्रविधिमा अभ्यस्त गराउन **नियमित र नतिजामुखी तालिम** प्रदान गर्ने र उनीहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोड्ने

झ) विद्यालयमा भौतिक पूर्वाधार विकासमा लगानी वृद्दि गर्ने ।

ञ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता र वातावरणमैत्री पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्य २ सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरूः

क) शिक्षकहरूलाई नवीनतम् शिक्षण पद्धति र प्रविधिमा अभ्यस्त गराउन नियमित र नतिजामुखी तालिम प्रदान गर्ने र उनीहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोड्ने

ख) शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन शैक्षिक सामग्री र खेल सामग्री, स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला र इन्टरनेट सुविधाको विस्तार गर्ने

ग) शिक्षाको गुणस्तर कायम गर्न विद्यालयमा ई-हाजिरी, नतिजामा आधारित अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गर्ने

घ) पाठ्यक्रमलाई स्थानीय आवश्यकता, संस्कृति र जीवनोपयोगी सीपसँग मेल खाने गरी अनुकूल बनाउने

ङ) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने

च) शिक्षण सिकाइमा खोजमूलक, प्रयोगात्मक, विद्यार्थीकेन्द्रित र क्रियाकलाप आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने

छ) शिक्षकलाई नवीनतम शिक्षण विधि, ICT प्रयोग, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने

ज) नियमित मूल्याङ्कन र फिडब्याक प्रणालीको माध्यमबाट सिकाइ उपलब्धि र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने

झ) विद्यालयमा पर्याप्त पाठ्यपुस्तक, डिजिटल सामग्री, स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब र प्रयोगशालाको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्य ३ औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि अनौपचारिक, खुला र वैकल्पिक निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित गर्नु

रणनीतिहरु

क) अनलाइन प्लेटफर्म, भिडियो क्लास, मोबाइल एप्लिकेशन र रेडियो/टेलिभिजन माध्यमबाट वैकल्पिक सिकाइ पहुँच विस्तार गर्ने
ख) गाउँपालिका स्तरमा एक मुख्य पुस्तकालय स्थापना गरी वडाका पुस्तकालयहरूलाई एउटै सञ्जालमा जोड्ने
ग) परम्परागत र मौलिक ज्ञान, दर्शन र प्राकृतिक विज्ञानलाई सङ्ग्रह र सूचीकरण गरी संरक्षण गर्ने
घ) प्रत्येक टोलमा नागरिकहरूको सिकाइको चाहना पूरा गर्न र "जीवन पर्यन्त सिकाइ" लाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्न स्थानीय बौद्धिक समाज गठन गर्ने
ङ) समुदायको समन्वय र सहयोगमा टोल-टोलमा प्रौढ कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने र उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिलाई मापन गर्ने सूचकहरू विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने
च) अनौपचारिक शिक्षा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको भूमिका प्रभावकारी बनाएर हरिनगर गाउँपालिकालाई "**पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका"** घोषणा गर्ने

उद्देश्य ४ विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरू

क) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र परीक्षा परिणामसँग आबद्ध गर्ने
ख) शैक्षिक पेसामा संलग्न जनशक्तिमा जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न परिणाममा आधारित जवाफदेहिता प्रणालीको विकास गर्ने
ग) प्रधानाध्यापक छनोट प्रणालीलाई योग्यता र क्षमताका आधारमा हुने गरी परिमार्जन गर्ने
घ) विव्यसको भूमिका र जिम्मेवारीलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गरी विद्यालयलाई स्वचालित र सफल संस्थाका रूपमा विकास गर्ने
ङ) विद्यालयप्रति समुदायको अपनत्व बढाउन विद्यालय समुदाय सहकार्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
च) विद्यालय र विद्यार्थीको विस्तृत विवरणका लागि एकीकृत तथ्याङ्क प्रणालीको विकास र सुदृढीकरण गर्ने
छ) सम्पूर्ण सूचनालाई सुरक्षित राख्न र 'रियल टाइम' मा प्राप्त गर्न Cloud Data Management र स्वचालित संयन्त्रको विकास गर्ने
ज) निजी (संस्थागत), धार्मिक,गुठी र सरकारी विद्यालयहरूको स्थापना, अनुमति, सञ्चालन र आर्थिक पारदर्शिताको नियमित अनुगमन र नियमन गर्ने
झ) शैक्षिक जनशक्ति र नेतृत्व तहका लागि स्पष्ट आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गर्ने
ञ) गाउँपालिकाभरि रहेका शिक्षक दरबन्दीको अध्ययन गरी दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण गर्ने
ट) प्रधानाध्यापक, व्यवस्थापन समिति, शिक्षक र कर्मचारीहरूका लागि नियमित तालिम र नेतृत्व

विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने

२.५ अपेक्षित उपलब्धि

क) सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ

ख) सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित भएको हुनेछ

ग) औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि वैकल्पिक, अनौपचारिक, खुला र निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित भएको हुनेछ

घ) विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित भएको हुनेछ

२.६ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा				
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर* (%)	१०९.५	१०६	१०३	१००
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका* (%)	७०.५	७५	८५	१००
२.	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)				
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	९३.९	९४	९६	९८
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	१५०.५	१४५	१४३	१४०
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर* (%)	९२.५	९३	९४	९५
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर* (%)	१२६.७	१२५	१२३	१२०
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर* (%)				
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर* (%)				
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर* (%)	८७.२	८८	९०	९३
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर* (%)	८२.०	८५	९०	१००

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका* (%)	५०.५७	४५	४०	३५
२.1	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क*	०.९२	०.९९	०.९९	१.00
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर* (%)				
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	१०४.८	१०७	१०६	१०५
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर* (%)	८६.६	८७	८८	९०
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर*(%)				
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक*	०.९१	०.९२	०.९३	०९५
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका* (%)				
२.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या*(%)	२९	३०	३३	३५
२.३	सिकाई उपलब्धी कक्षा ५ नेपाली अंग्रेजी गणित	३.२ ३.९ ३.२	३.३ ३.९ ३.३	३.३ ३.९ ३.५	३.५ ३.९ ३.५
२.४	सिकाई उपलब्धी कक्षा ८ नेपाली अंग्रेजी गणित	२.८७ २.८५ २.८१	२.९ २.९ २.९	३.० ३.० ३.०	३.५ ३.५ ३.५
३.	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)				
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर* (%)	५७.५	५८	६०	६५
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर* (%)	७९.०	८०	८१	८५
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक* (कक्षा ९-१२)	०.८६	०.८६	०.८७	०.९०
३.४	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	६५.१	६६	६७	७०
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा				

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८२	२०८४	२०८७	२०९२
	पुग्ने दर (%)				
३.६	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या* (%)	९	१०	१२	१५
४. जीवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)				
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)				
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)				
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)				
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:१८	१:२०	१:२५	१:५०
५.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:५७	१:२०	१:२५	१:५०
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:२५	१:२५	१:३०	१:५०
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१:३०	१:२५	१:३०	१:५०
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	१:५३	१:५०	१:५०	१:५०

परिच्छेद ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचयः

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस पालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

हरिनगर गाउँपालिकामा हाल संघीय स्वीकृत दरबन्दीमा जम्मा ७६ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा संघीय स्वीकृत दरबन्दीमा सामुदायिक २० ओटा विद्यालयमा ६२ वटा र ६ ओटा धार्मिक विद्यालयमा १४ वटा बालविकास सञ्चालनमा रहेका छन् । त्यस्तै २५ ओटा धार्मिक विद्यालय मध्ये ६ओटामा नेपाल सरकारको स्वीकृत दरबन्दीको बालविकास रहेको ९ ओटामा आफ्नै नीजि स्रोतबाट सञ्चालनमा रहेको बालविकास देखिएको र १० ओटा धार्मिक विद्यालयमा बालविकास नरहेको पाइएको छ । संस्थागत विद्यालयतर्फ २३ ओटा विद्यालय मध्ये १८ ओटा विद्यालयमा बालविकास केन्द्र रहेको र ५ ओटा विद्यालयमा बालविकास केन्द्र नरहेको पाइएको छ ।(स्रोतः IEMIS 2082)। पालिकामा २० ओटा सामुदायिक विद्यालय मात्र रहेका र ७६ वटा बालविकास केन्द्र रहेका कारण एउटा विद्याललाई मातृ विद्यालय बनाई समुदायमा समेत गरी प्रति विद्यालय ९ ओटा सम्म बालविकास केन्द्रहरु सञ्चालनमा रहेका छन् । यी केन्द्रहरूमा कुल ३६७५ जना बालबालिका अध्ययनरत रहेका छन्, जसमध्ये २००४ जना छात्र र १६७१ जना छात्रा रहेका छन् । बालविकासको चार र पाँच वर्षका बालबालिका राष्ट्रिय जनगणना २०७८ अनुसार २८३८ जना रहेका छन । कूल जनसंख्याका आधारमा आधारमा सहजै देखिने भर्नादर ५५.८९ प्रतिशत रहेको देखिन्छ, जसले पहुँच विस्तारमा अझ थप कार्य गर्नुपर्ने र शतप्रतिशत लक्ष्य अझै हासिल हुन बाँकी रहेको देखाउँछ।

समावेशी पहुँचको दृष्टिले दलित बालबालिकाको संख्या २९८ (८.३३ प्रतिशत), जनजाति बालबालिकाको संख्या २८२ (७.६७ प्रतिशत) र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या २१(०.७५ प्रतिशत) रहेको छ। यी तथ्याङ्कले समावेशी सहभागिता बढ्दो क्रममा रहेको देखाए पनि जनसंख्या अनुपातअनुसार अझ

सुधारको आवश्यकता रहेको देखिन्छ। विशेषगरी अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि सहायक सामग्री, पहुँचयोग्य भौतिक संरचना तथा प्रशिक्षित जनशक्ति व्यवस्था सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ।
बालविकासका न्यूनतम सक्षमता मापदण्ड पूरा गरेका संस्थागत विद्यालयको संख्या न्यून रहेको छ । न्यूनतम सक्षमता अन्तर्गत सुरक्षित कक्षाकोठा, खेलमैत्री सिकाइ सामग्री, प्रशिक्षित सहजकर्ता, बालमैत्री शौचालय र सुरक्षित खानेपानी जस्ता सूचकहरू समावेश गरिएका छन्। हाल यी मापदण्ड पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएका केन्द्रहरूको अनुपात सीमित रहेको देखिएकाले गुणस्तर सुधारका लागि थप लगानी र अनुगमन आवश्यक देखिन्छ।
समग्रमा हेर्दा हरिनगर गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकासको पहुँच विस्तार सन्तोषजनक देखिए पनि गुणस्तर, समावेशिता र न्यूनतम सक्षमता सुनिश्चिततामा अझ रणनीतिक हस्तक्षेप आवश्यक रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ।

तालिका १

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा बालविकास		जम्मा बालबालिका			दलित बालबालिका			अपाङ्गता भएका बालबालिका		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	६२	५१०	५१९	१०२९	१०३	१०३	२०६	१	२	३
धार्मिक	१५	७१८	६४१	१३५९	१०	८	१८	१	-	१
संस्थागत	१८	७७६	५११	१२८७	४६	२८	७४	१०	७	१७
जम्मा	९५	२००४	१६७१	३६७५	१५९	१३९	२९८	१२	९	२१

स्रोतःIEMIS 2082

हरिनगर गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षालाई बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकारको रूपमा लिएको छ। यसले ५वर्ष मुनिका बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्ने आधार तयार गर्दछ। गाउँपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकासलाई विद्यालय शिक्षासँग पूर्ण रूपमा एकीकृत गरी प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य गर्ने नीति लागू गरेको छ, जसले बालबालिकाको सिकाइको निरन्तरता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्दछ। हाल हरिनगर गाउँपालिकामा बाल विकास केन्द्रहरूमा भौतिक र शैक्षिक पूर्वाधारको कमी देखिएको छ। धेरै केन्द्रहरूको भवन, बालमैत्री वातावरण, खेल सामग्री, श्रव्य—दृश्य सिकाइ सामग्री र पर्याप्त शिक्षण उपकरणको अभाव रहेको छ। यद्यपि, गाउँपालिकाले यी केन्द्रहरूको स्तरोन्नति गर्ने योजना बनाएको छ र साझेदार संस्थाहरुको सहकार्यमा केन्द्र सुदृढिकरण गर्ने सम्भावनाहरूलाई आफ्नो सबल पक्षको रूपमा लिएको छ ।

३.१.३ उदेश्यः

क) बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु

ख) सबै बालबालिकालाई समावेशी, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय प्रारम्भिक शिक्षा उपलब्ध गराउनु

ग) बाल विकास केन्द्रहरूलाई बालमैत्री, सुरक्षित र वातावरणमैत्री बनाउनु

३.१.४ रणनीतिहरू

क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,

ख) बाल विकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्ग बनाउने।

ग) निजी क्षेत्रलाई समेत **केन्द्र स्थापना र सञ्चालनमा प्रोत्साहित** र आवश्यक क्षमता विकास गर्दै न्यूनतम मापदण्डमा नियमित निगरानी र मूल्याङ्कन गर्ने।

घ) अति विपन्न, दलित, सीमान्तकृत र अपाङ्ग बालबालिकालाई पहुँच सुनिश्चित गर्दै निःशुल्क भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने।

ङ) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,

क) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,

ख) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,

ग) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,

घ) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,

ङ) ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,

च) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,

छ) स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,

ज) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाइ समयानुकुल स्थानीयकरणकालागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,

झ) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।

३.१.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

क) **अपेक्षित उपलब्धिः** हरिनगर गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ। यस अन्तर्गत लक्षित उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई कम्तीमा एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा

ख)	शिक्षामा सहज, समावेशी र समान पहुँच उपलब्ध हुनेछ। साथै, सबै बालबालिकाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पूर्ण अनुभव हासिल गरी आवश्यक सक्षमता विकासपछि कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर प्राप्त गर्नेछन्, जसले उनीहरूको सिकाइको आधार सुदृढ भई दीर्घकालीन शैक्षिक सफलतामा सकारात्मक प्रभाव पार्नेछ।

## ग)	प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य/ इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	७६ जना	७६	७६	७६	७६	७६	७६
२	प्रारम्भिक बालविकासमा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	भर्ना भएका सबै बालबालिका	भर्ना भएका सबै बालबालिका	भर्ना भएका सबै बालबालिका	भर्ना भएका सबै बालबालिका	भर्ना भएका सबै बालबालिका	भर्ना भएका सबै बालबालिका	बाल विकासमा भर्ना भएका सबै बालबालिका
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	१	०	०	१	३
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	बालविकास	३०	१५	१५	१६	०	७६
५	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
६	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
७	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	ओटा	०	२	३	०	०	५

८	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
९	बालविकास र शिक्षाका शिक्षकहरूलाई प्रविधिमा आधारित सिप, अनुशासन, संस्कार र सरसफाइलगायतको तालिम	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	०	१	०	१	३
१०	कृषि, स्वास्थ्य र महिला तथा बालबालिका शाखासँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
११	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	०	१	०	०	०	१
१२	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवाशीय योजना	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
१३	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	बाल विकासमा भर्ना भएका सबै बालबालिका						
१४	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५

१५	५ सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	ओटा	०	२	२	२	४	१०
१६	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
१७	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, पोषण मूल्याङ्कन खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
१८	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग गरि सिकाइ सुधार तालिम सञ्चालन	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
१९	अभिभावक शिक्षा	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५

२०	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार अभिभावक तथा बालबालिकालाई मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
२१	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
२२	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा विवरण प्रविष्ट	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
२३	प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	नीति अनुसार						
२४	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरी केन्द्रहरूको आवश्यकताको पहिचान	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	पटक	१	०	०	०	०	१
२५	राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुसार प्रत्येक केन्द्रमा पोषण, खेल मैदान, सयन कक्ष, श्रव्य–दृश्य सामग्री र बालमैत्री वातावरण	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	ओटा	०	०	१	१	०	२

	निर्माण।								
२६	बाल मनोविज्ञान, शारीरिक र सामाजिक विकासमा दक्ष, तालिम प्राप्त शिक्षकहरुको व्यवस्था।	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	माग तथा आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०
२७	प्रत्येक वडामा बालबालिकाको खेलकुद र सामाजिक विकासका लागि सुरक्षित खेल्ने स्थान निर्माण।	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	स्थान	०	७	०	०	०	७
२८	उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षकलाई मूल्याङ्कनका आधारमा पुरस्कृत।	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	जना	१	१	१	१	१	५
२९	पहुँच बाहिर रहेका बालबालिकाका लागि वैकल्पिक केन्द्र स्थापना र अनौपचारिक शिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन।	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
३०	बालविकास कक्षाका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	जना	२०	२०	२०	२०	१६	७६

३१	प्रारम्भिक बालविकास कक्षाको स्तरोन्नति, विकास, व्यवस्थापन र सामग्रीको लागि विद्यालयलाई अनुदान	पटक	१	०	०	०	०	१	०
३२	बालविकास शिक्षकलाई थप पारिश्रमिक र चाडपर्व खर्च लागत साझेदारी पालिका	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	७६	७६	७६	७६	७६	७६	

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपालको नेपालको संविधानले आधारभूत शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। संविधानको धारा ३१ अनुसार प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकार छ। यसले राज्यलाई सबै बालबालिकाका लागि समान, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउने दायित्व प्रदान गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति ले आधारभूत शिक्षालाई १—८ कक्षासम्म परिभाषित गर्दै समावेशी, जीवनोपयोगी तथा सीपमुखी शिक्षामा जोड दिएको छ। नीति अनुसार सबै बालबालिकाको पहुँच, सहभागिता, निरन्तरता र सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु राज्यको प्राथमिकता हो। त्यसैगरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन ले आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। यस ऐनले अभिभावकलाई बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने जिम्मेवारी तोकेको छ भने राज्यलाई आवश्यक पूर्वाधार, शिक्षक र स्रोत—साधन उपलब्ध गराउने कानुनी दायित्व दिएको छ। यसरी संविधान, नीति र ऐनले आधारभूत शिक्षालाई अधिकारका रूपमा स्थापित गर्दै कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट मार्गनिर्देशन गरेका छन्।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा आधारभूत शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या ३४१४, शिक्षक दरबन्दी १४४ र शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात १:२४ रहेको देखिन्छ। जम्मा विद्यार्थीमध्ये दलित ७७७, जनजाति १०३३ र अपाङ्गता भएका बालबालिका १३ जना रहेका छन्। १५ ओटा सामुदायिक विद्यालय रहेको यस पालिकामा केही विद्यालयमा पूर्वाधार, जस्तै १८५ ओटा कक्षाकोठा मध्ये पूर्ण क्षति भएका कक्षाकोठा १८, मध्यम क्षति भएका कक्षाकोठा १५, र केहि सामान्य क्षति भएका कक्षाकोठा रहेको पाइन्छ ।२५ ओटा शौचालय मध्ये १० ओटा जिर्ण अवस्थामा रहेको पाइन्छ । अधिकांश विद्यालयमा खानेपानी , खेलमैदान र सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपलब्धता र प्रयोग पर्याप्त छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ। तथ्यानुसार सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षक तालिमको आवश्यकता देखिन्छ।

स्रोतः IEMIS 2082

तालिका २

आधारभूत शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	२०	१७३०	१६८४	३४१४	४१५	३६२	७७७	६	७	१३
धार्मिक (परम्परागत)	२४	२४७२	२९९३	५४६५	४१	२८	६९	७	५	१२
संस्थागत	१५	२२९४	१२९१	३५८५	८६	५५	१४१	९	३	१२
जम्मा	५८	६४९६	५९६८	१२४६४	५४२	४४५	९८७	२२	१५	३७

स्रोतःIEMIS 2082

हरिनगर गाउँपालिकाले आधारभूत शिक्षालाई समतामूलक, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ। हरिनगर गाउँपालिकामा ७२१ जना बालबालिका अझै विद्यालय बाहिर रहेका छन्। सामुदायिक विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, पुस्तकालय, खेलमैदान तथा सूचना प्रविधि (इन्टरनेट, कम्प्युटर ल्याब) जस्ता पूर्वाधारको अभाव देखिएको छ। विषयगत शिक्षकको कमी, परम्परागत शिक्षण पद्धति तथा सीमित सिकाइ सामग्रीका कारण शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा चुनौती रहेको छ।

३.२.३ उद्देश्य

क) आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि **पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य** बनाउनु
ख) सिकाइ उपलब्धि र शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्नु
ग) आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु

३.२.४ रणनीतिहरू

क) कुनै पनि बालबालिका शिक्षाबाट वञ्चित नहोस् भन्ने उद्देश्यले विशेष भर्ना तथा पुनःभर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने
ख) विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मिलाउने
ग) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था तथा कार्यविधि तर्जुमा गर्ने
घ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाका लागि आवश्यक आर्थिक तथा अन्य स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने
ङ) विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने तथा विद्यालयहरूको पुनर्वितरण र समायोजन गरी शैक्षिक पहुँच सन्तुलित बनाउने

च) शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गरी विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्तता सुनिश्चित गर्ने
छ) सामुदायिक विद्यालयहरूको गुणस्तर सुधार गरी तिनलाई प्रतिस्पर्धी, प्रभावकारी र विश्वसनीय बनाउने
ज) शिक्षण–सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गरी विद्यार्थीकेन्द्रित, क्रियाकलाप आधारित तथा व्यवहारमुखी पद्धति अवलम्बन गर्ने
झ) कक्षा ३ सम्म आधारभूत कक्षा शिक्षण प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने
ञ) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने
ट) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण–सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोगमा ल्याउने
ठ) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढ गर्न क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
ड) विद्यार्थीलाई आवश्यक शैक्षिक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने
ढ) अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा सुधार गर्ने
ण) दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारिक सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा समावेश गर्ने
त) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने
थ) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
द) शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने
ध) शिक्षामा कार्यरत सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने
न) विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय र व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गरी नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
ऩ) विद्यालयको कार्यसम्पादन तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको नियमित परीक्षण गरी पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने
प) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने
फ) विद्यालयलाई बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरणयुक्त बनाउने
ब) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पूरा गराउने
भ) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने
म) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रबन्धलाई व्यवस्थित गर्ने
य) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने
र) विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकूल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने तथा भाषिक र सामाजिक–सांस्कृतिक विविधताको सम्मान गर्ने
ऱ) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीजस्ता परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने
ल) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी शिक्षालाई आधुनिक, सहज र प्रभावकारी बनाउने

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

हरिनगर गाउँपालिकामा आधारभूत शिक्षा सबै बालबालिकाका लागि पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य भएको हुनेछ। यसका साथै सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि भई शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार भएको हुनेछ। आधारभूत विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित भएको सुनिश्चित गरिएको हुनेछ।

नतिजाको दृष्टिले, आधारभूत तहको खुद भर्नादर उच्च स्तरमा पुगेको हुनेछ। सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पूरा गरेका हुनेछन् र आधारभूत तहको सिकाइ उपलब्धि ___ प्रतिशत पुगेको हुनेछ, जसले विद्यार्थीहरूको समग्र सिकाइ क्षमता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नेछ।

ख) **प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण:**

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक कर्मचारीहरु समेत)	आधारभूत शिक्षा	जना	१२५	१२५	१२५	१२५	१२५	६२५
२	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)	आधारभूत शिक्षा	जना	१५	१५	१५	१५	१५	७५
३	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनःआवश्यक सामग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको पोर्टफोलियो समेतका लागि	आधारभूत शिक्षा	१ मा भर्ना भएका बालबालिका	४९६	५०६	५१६	५२६	५३६	२५८०
४	शिक्षण सिकाइ सामग्री, डिजिटल सिकाइ सामग्री तथा Book Corner व्वस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा १-५)	आधारभूत शिक्षा	१-५ मा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या	२०९४	२१०४	२११४	२१२४	२१३४	१०५७०
५	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)	आधारभूत शिक्षा	६-८ मा भर्ना भएका विद्यार्थी संख्या	१३२०	१३३०	१३४०	१३५०	१३६०	६७००

६	(कक्षा १-५) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तकका लागि अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	आधारभूत शिक्षा	१-५ को धार्मिक र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी	६२७०	६२७०	६२७०	६२७०	६२७०	३१३५०
७	(कक्षा ६-८) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	आधारभूत शिक्षा	६-८ को धार्मिक र सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थी	२६०९	२६०९	२६०९	२६०९	२६०९	१३०४५
८	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-५	आधारभूत शिक्षा	ओटा	८	८	८	८	८	४०
९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-८	आधारभूत शिक्षा	ओटा	३	३	३	३	३	१५
१२	लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
१३	लक्षित समूह(दलित, छात्रा, सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि समेत) गैर आवासिय छात्रवृत्ति व्यवस्था गर्ने	आधारभूत शिक्षा	विद्यार्थी	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
१४	आवश्यकता अनुसार छात्रावास सञ्चालनको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	आधारभूत शिक्षा	पटक	०	०	०	०	१	१
१५	दिवा खाजा, पोसाक र शैक्षिक सामग्रीमार्फत प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
१६	समुदायको सहभागितामा घरदैलो भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
१७	नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न वडास्तरीय अनुगमन समिति गठन गर्ने	आधारभूत शिक्षा	ओटा	७	०	०	०	०	७

१८	सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधारका लागि सूचक विकास र असल अभ्यास विस्तार गर्ने	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
१९	विद्यालयलाई बन्द तथा हस्तक्षेपमुक्त बनाउन कार्यविधि बनाई लागू गर्ने	आधारभूत शिक्षा	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
२०	प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि सूचक विकास गर्ने	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	०	०	०	०	१
२१	शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार	आधारभूत शिक्षा	विद्यालय	०	०	१	०	०	१
२२	स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन र सक्रिय बनाउने	आधारभूत शिक्षा	विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
२३	अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
२४	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	आधारभूत शिक्षा	संख्या	२०	२०	२०	१८	०	६८
२५	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
२६	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	आधारभूत शिक्षा	वार्षिक	१	१	१	१	१	५
२७	आधारभूत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	आधारभूत शिक्षा	विद्यालय	०	२०	०	०	०	१
२८	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	आधारभूत शिक्षा	विद्यालय	०	०	०	१	०	१
२९	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	आधारभूत शिक्षा	नीति अनुसार	१	१	१	१	१	५

३०	आधारभूत तहका शिक्षकको क्षमता विकास कार्यक्रम	आधारभूत शिक्षा	जना	२५	२५	२५	२५	२६	१२६
३१	आधारभूत विद्यालयमा ल्यापटप र कम्प्युटर विवरण	आधारभूत शिक्षा	विद्यालय	५	५	५	०	०	१५
३२	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध कक्षा १-५ धार्मिक विद्यालय समेत	आधारभूत शिक्षा	विद्यार्थी	६२७०	६२७०	६२७०	६२७०	६२७०	३१३५०
३३	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	आधारभूत शिक्षा	आवश्यकता बमोजिम						
३५	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	आधारभूत शिक्षा	पटक	०	०	१	१	०	२
३६	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणालीका लागि विद्यालयलाई गाउँपालिका अनुदान	आधारभूत शिक्षा	विद्यालय	४४	४४	४४	४४	४४	२२०
३७	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोगका लागि स्रोत व्यवस्थापन	आधारभूत शिक्षा	IEMIS स्रोत शिक्षक	५	५	५	५	५	२५
३८	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
३९	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
४०	उत्कृष्ट प्रधानाध्यापक र शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	आधारभूत शिक्षा	शिक्षक	१	१	१	१	१	५
४१	आधारभूत तह कक्षा (कक्षा ६-८)मा अंग्रजी,गणित,विज्ञान र सामाजिक विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	आधारभूत शिक्षा	जना	२	२	२	२	२	१०
४२	आधारभूत तह कक्षा (कक्षा ६-८)मा	आधारभूत	जना	४	४	४	४	४	२०

	अंग्रजी,गणित,विज्ञान र सामाजिक विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान गाउँपालिका	शिक्षा						
४३	आधारभूत तहको सिकाई सामग्री तथा डिजिटल सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	आधारभूत शिक्षा	विद्यार्थी	३४१४	३६६५	३८४९	४०४१	४२४३	४४५५
४४	दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि सामग्री र भान्सेको प्रबन्धका लागि अनुदान	आधारभूत शिक्षा	विद्यालय						
४६	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन तालिम	आधारभूत शिक्षा	पटक	०	१	१	०	०	२
४७	आधारभूत परीक्षा सञ्चालन,व्यवस्थापन र अभिलेखिकरण	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
४८	सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका (कक्षा १-३) लागि कार्यसञ्चयिका / पोर्टफोलियो निर्माण तालिम	आधारभूत शिक्षा	शिक्षक	४९६	४९६	४९६	४९६	४९६	२४८०
४९	विद्यालय उत्सव आयोजना तथा समुदाय - विद्यालय सहकार्य कार्यक्रम (विद्यार्थी भर्ना अभियानको लागि)	आधारभूत शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाइ माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरिय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता,अध्ययनशिलता,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९—१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिकधारको सुरुवातगरिएको छ । यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो । नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप,२०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ ।

विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको

३.३.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा माध्यमिक शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या १७९६, शिक्षक दरबन्दी ३६ र शिक्षक—विद्यार्थी १:५३ अनुपात रहेको देखिन्छ।जम्मा विद्यार्थीमध्ये दलित १७१, जनजाति ____ र अपाङ्गता भएका बालबालिका ३ जना रहेका छन्। केही विद्यालयमा पूर्वाधार, जस्तै पर्याप्त कक्षा कोठा, शौचालय , खानेपानी , खेलमैदान र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पर्याप्त छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ।

तालिका ३

माध्यमिक शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	५	१०३९	७५७	१७९६	८५	८६	१७१	२	१	३
धार्मिक	४	१३६	२७६	४१२	०	०	०	१	१	२
संस्थागत	४	२०९	१६५	३७४	७	९	१६	०	०	०
जम्मा	१३	१३८४	११९८	२५८२	९२	९५	१८७	३	२	५

नेपालको संघीय संरचना र शैक्षिक नीति अनुसार कक्षा ९—१२ लाई माध्यमिक शिक्षा मानिएको हरिनगर गाउँपालिकाले माध्यमिक शिक्षालाई सक्षम, कर्मठ, नैतिकवान र पौरखी मानव स्रोत उत्पादन गर्ने आधारका रूपमा परिभाषित गरेको छ। गाउँपालिकाको साक्षरता दर उच्च भए पनि माध्यमिक तहमा छात्रा र सिमान्तकृत समुदायको पहुँच र गुणस्तर सुधारको आवश्यकता रहेको छ। विषयगत शिक्षकको अभाव, विज्ञान तथा कम्प्युटर प्रयोगशालाको कमी र इन्टरनेट सुविधा अपर्याप्त रहेको छ ।

३.३.३ उद्देश्य

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु

ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु

३.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन तथा संरचनागत सुधार गरी पूर्ण माध्यमिक संरचनामा रूपान्तरण गर्ने

ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा आवश्यकता अनुसार स्थापना गर्ने

ग) निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने

घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने

ङ) विपन्न तथा लक्षित समूहका लागि छात्रवृत्ति र विशेष अनुदानको व्यवस्था गर्ने

च) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) वैकल्पिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ज) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने

झ) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने

ञ) शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने

ट) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ठ) शिक्षण—सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने

ड) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने

ढ) स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट तथा श्रव्य—दृश्य सामग्रीको प्रयोग विस्तार गर्ने

ण) विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीप्रति उत्थानशील बनाउने

त) विज्ञान विषय अध्ययनका लागि आवश्यक पूर्वाधारसहितको व्यवस्था गर्ने

थ) थप विद्यालयहरूमा विज्ञान संकाय विस्तारका लागि अध्ययन तथा लगानी गर्ने

द) व्यावसायिक, कृषि, सङ्गीत वा आयुर्वेद जस्ता विशिष्टिकृत विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने

ध) छानिएका विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यमबाट नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने

न) यौन शिक्षा, आत्मरक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ऩ) सदाचार, अनुशासन र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने

प) सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया तथा प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

फ) सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने

ब) आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही प्रणाली विकास गर्ने

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाका लागि पहुँच सुनिश्चित हुने र शिक्षाको सान्दर्भिकता तथा गुणस्तरमा उल्लेखनीय सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ। यस अन्तर्गत सबै बालबालिकाले निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउनेछन् र खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुनेछ। सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गर्नेछन्, जसले गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवाह सुनिश्चित गर्नेछ र विद्यार्थीहरूको दक्षता, शारीरिक तथा मानसिक विकासमा योगदान पुऱ्याउनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका शिक्षक,प्रशिक्षक र सहायक प्रशिक्षक समेत)	माध्यमिक शिक्षा	शिक्षक	२७	२७	२७	२७	२७	२७
२	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १-१२) (१ जना सहयोगी र १ जना लेखा कर्मचारी)	माध्यमिक शिक्षा	शिक्षक	१०	१०	१०	१०	१०	१०
३	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	माध्यमिक शिक्षा	विद्यार्थी	९४६	९५०	९६०	९७०	९८०	९९०
४	राष्ट्रिय प्राविधिक सेवामा खटिएका जनशक्तिको निर्वाह खर्च	माध्यमिक शिक्षा	शिक्षक	१	१	१	१	१	५
५	प्राविधिक धार (कक्षा ९-१२) सञ्चालित विद्यालयलाई प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	विद्यार्थी	८६	९६	१०६	११६	१२६	५३०
६	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ११-१२)	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	८५०	८६०	८७०	८८०	८९०	४३५०
७	(कक्षा ९-१०) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	विद्यार्थी	९४६	९४६	९४६	९४६	९४६	४७३०
८	(कक्षा ११-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	विद्यार्थी	८५०	८६०	८७०	८८०	८९०	४२९०

९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	२	२	२	२	२	२
१०	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	३	३	३	३	३	३
११	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासन, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	५	५	५	५	५	५
१२	प्राविधिक विषय अध्यापन हुने विद्यालयलाई ल्याव सामग्री सहयोग अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	२	२	२	२	२	२
१३	नमुना विद्यालयको शैक्षिक तथा व्यवस्थापकीय योजना कार्यान्वनका लागि अनुदान (कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि समेत)	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	१	१	१	१	१	१
१४	विपन्न र लक्षित समूहका लागि निःशुल्क शिक्षा र विशेष तथा विपन्नलक्षित छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	माध्यमिक शिक्षा	विद्यार्थी	५३	५३	५०	५०	५०	२५६
१५	आवश्यकता अनुसार व्यावसायिक, सङ्गीत, आयुर्वेद वा कृषि विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	पटक	०	१	०	०	०	१
१६	नमुना विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यममा नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	१	१	१	१	१	१
१७	स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्य–दृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	१	१	१	१	१	५
१८	किशोर–किशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५

१९	स्थानीय विषयको रुपमा सदाचार, अनुशासन, करुणा र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	५	५	५	५	५	२५
२०	सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	पटक	१	०	१	०	०	२
२१	विद्यालय नक्साङ्कन,पुनर्वितरण, समायोजन र नयाँ स्थापना गरेर पहुँच सुधार गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	ओटा	०	३	२	०	०	५
२२	विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण र समावेशी पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	०	०	१	१	१	३
२३	सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्न अभिमुखिकरण	माध्यमिक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
२४	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	माध्यमिक शिक्षा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
२५	विद्यार्थीलाई पोषण, स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने	माध्यमिक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
२६	शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	माध्यमिक शिक्षा	पटक	१	१	०	०	१	३
२७	विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	माध्यमिक शिक्षा	पटक	०	१	१	१	१	४
२८	सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	माध्यमिक शिक्षा	पटक	०	१	१	१	१	४
२९	अतिरिक्त क्रियाकलाप (वादविवाद, हाजिरी जवाफ ,वक्तृत्वकला, निबन्ध र कविता लेखन) प्रतियोगिता	माध्यमिक शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
३०	सबै सामुदायिक विद्यालयमा समय तालिका अनुसार सेवा दिने गरी १ जना खेलकुद शिक्षक र १ जना सङ्गित शिक्षक शिक्षण अनुदान व्यवस्थापन गर्ने ।	माध्यमिक शिक्षा	शिक्षक	२	२	२	२	२	१०

३१	STEAM Education सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	२	२	२	२	२	१०
३२	दरबन्दी नभएका वा नियमानुसार कम भएका विद्यालयमा पालिका शिक्षक व्यवस्थापन	माध्यमिक शिक्षा	शिक्षक	०	१०	१०	१०	१०	५०
३३	विद्यालय बस अनुदान	माध्यमिक शिक्षा	विद्यालय	२	१	१	१	१	६
३४	एस्.ई.ई. मा उत्कृष्ट GPA प्राप्त गर्ने छात्रा र छात्र सम्मान	माध्यमिक शिक्षा	जना	२	२	२	२	२	१०

३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाई

३.४.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो। यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो। औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानवजीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाका प्रशोधन गर्न जीवनप्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाई प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दैछन। आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन। तसर्थ सिकाई जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुनेछ। अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाई अवसरका लागि स्तरवृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासंग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ। विभिन्न सिकाई अवस्थाको आधारमा थप सिकाई अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाई संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाई संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट गाउँपालिकाको १५ देखि ६० वर्ष उमेरका जनसंख्यामा कुल साक्षरता .. प्रतिशत भन्दा माथि पुगेको छ । गाउँपालिकामा ३ वटा सिकाई केन्द्रहरू मध्ये २ वटा सञ्चालनमा छ । विभिन्न कारणले औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित भएका नागरिकहरूका लागि अनौपचारिक शिक्षा र वैकल्पिक सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ। सबै उमेर समूहलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा जोड्दै जीवन पर्यन्त सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्य लिएको छ। औपचारिक शिक्षाबाट बाहिर रहेका नागरिकहरूलाई समेट्ने संस्थागत संरचना सुदृढ गर्न आवश्यक देखिएको छ। केही सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालय सञ्चालनमा रहे पनि सबै वडामा प्रभावकारी पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। मदरसा, गुरुकुल र वेद विद्याश्रमजस्ता वैकल्पिक संस्थाहरूको समन्वय र स्रोत सुदृढीकरण आवश्यक रहेको प्रौढ साक्षरता, खुला तथा दूर शिक्षामा सहभागिता बढाउन थप सहजीकरण आवश्यक रहेको

छ।

३.४.३ उद्देश्य

क) अनौपचारिक शिक्षा एवम् आजीवन सिकाइको माध्मबाट जीवनोपयोगी, सीपमूलक र निरन्तर सिकाइका कार्यक्रम विस्तार गर्नु

ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,

ग) औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरितिक माध्यमबाट प्राप्त ज्ञान, सिपको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्नु

३.४.४ रणनीतिहरू

क) घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर तथा निरक्षर जनसंख्याको पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने

ख) औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित सबै उमेर समूहलाई लक्षित गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ग) सञ्चालनमा रहेका सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना, समायोजन तथा सुदृढीकरण गर्ने

घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई बहुउद्देश्यीय केन्द्रका रूपमा विकास गर्दै विद्युतीय पुस्तकालय, सूचना केन्द्र तथा अन्य सेवा विस्तार गर्ने

ङ) "एक वडा एक पुस्तकालय" अवधारणा कार्यान्वयन गरी पालिकास्तरीय पुस्तकालय सञ्जाल निर्माण गर्ने

च) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी डिजिटल सिकाइ पहुँच बढाउने

छ) प्रौढ साक्षरता, साक्षरोत्तर तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम समुदायको सहकार्यमा सञ्चालन गर्ने

ज) संघीय, प्रदेश सरकार तथा अन्य संघसंस्थासँग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम विस्तार गर्ने

झ) नवसाक्षर महिला तथा पुरुषलाई आयआर्जन र सीपमूलक कार्यक्रमसँग जोडेर आत्मनिर्भर बनाउने

ञ) नागरिकहरूको आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुल र भाषिक विविधताअनुसार सामग्री विकास तथा प्रयोग गर्ने

ट) खुला, वैकल्पिक, परम्परागत विद्यालय तथा मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा र वेद विद्याश्रमसँग समन्वय र सुदृढीकरण गर्ने

ठ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, अभिलेखीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने

ड) सरोकारवालाको समन्वयमा साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षा सञ्चालन गर्ने

ढ) समुदायमा रहेका परम्परागत ज्ञान तथा सीपहरुको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्ने

ण) अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र अभिलेखीकरण प्रणाली सुदृढ गर्ने

त) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत आयआर्जन तथा सीपमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

थ) गाउँपालिकालाई पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका घोषणा गर्ने लक्ष्यसहित चरणबद्ध कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्ने

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

क) उपलब्धिः सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यान्त सिकाइको अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

क) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य निर्धारण :

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-५)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	विद्यालय	७	७	७	७	७	७
२	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-८)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	विद्यालय	७	७	७	७	७	७
३	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-१०, १-१२)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	विद्यालय	५	५	५	५	५	५
४	अनौपचारिक विद्यालय सञ्चालन अनुदान (कक्षा १-५)	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	समूह/CLC	३	३	३	३	३	३
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन अनुदान	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	CLC	३	३	३	३	३	३
६	युवाका लागि कानूनी साक्षरता कार्यक्रम	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	०	१	१	०	०	२
७	युवाहरूलाई लागु पदार्थ र दुर्व्यसनबाट जोगाउन सचेतनामूलक कार्यक्रम	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	१	१	१	१	१	५
८	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालयको लागि विभिन्न	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	0	१	०	०	०	२

	विधाका पुस्तक खरिद तथा वितरण								
९	अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	आवश्यकता अनुसार						
१०	घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	१	१	०	०	०	२
११	अनौपचारिक शिक्षाको एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	सम्भाव्यता अध्ययन	०	०	०	०	१	१
१२	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई व्यवस्थापन अनुदान र क्षमता अभिवृद्धि प्रदान गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	१	१	१	१	१	५
१३	सिकाइ केन्द्रहरूमा इन्टरनेट र सूचना प्रविधि सुविधा उपलब्ध गराउने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	CLC	२	२	२	२	२	२
१४	"पुस्तकालय" स्थापना र विकास गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	CLC	०	१	१	०	०	१
१५	वैकल्पिक शैक्षिक संस्थाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र सुदृढीकरण गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	१	०	०	०	०	१
१६	वडा र टोलमा साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	वडा	१	२	१	२	१	७

१७	सहभागीहरूको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली विकास गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	CLC	०	१	०	०	०	१
१८	आवश्यकता अनुसार जीवनोपयोगी र सीपमूलक पाठ्यक्रम सञ्चालन गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	नियमित						
१९	तह १ र २ को सिकाइको प्रमाणीकरण गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	नियमित						
२०	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सीप विकास र आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	१	१	१	१	१	५
२१	खुला तथा दूर शिक्षामा सहजीकरण गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	नीति अनुसार						
२२	परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र अभिलेखीकरण गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	नियमित						
२३	बहु–सञ्चार केन्द्र स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	पटक	०	१	०	०	०	१

परिच्छेद ४

अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

नेपालमा विद्यमान संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, शिक्षा ऐन तथा सम्बन्धित नियम—निर्देशनले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने प्रमुख माध्यमका रूपमा लिएको छ। यी कानुनी प्रावधानअनुसार पाठ्यक्रमले विद्यार्थीको सैद्धान्तिक ज्ञानसँगै व्यवहारिक, जीवनोपयोगी सीप विकास गर्न लक्षित छ भने मूल्याङ्कन प्रणालीले सिकाइ उपलब्धि, दक्षता र सिकाइ प्रक्रियामा प्रगतिको मापन गर्दै विद्यार्थीको पूर्ण मूल्याङ्कन गर्न सुनिश्चित गर्दछ। यसले शिक्षक र विद्यालयलाई पनि जिम्मेवार बनाउँदै शिक्षा प्रणालीमा पारदर्शिता, समावेशिता र गुणस्तरीय सुधारको वातावरण सिर्जना गर्ने कार्य गर्दछ।

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक जगहरूसहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रबन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तगत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यकम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरू गरियो । यसै क्रममा वि.सं.२०७६ सालमा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरू गरिएको र वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १ देखि १२ सम्म यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ ।राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ८ सम्म) मा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकामा हाल पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने माध्यमका रूपमा विकास गर्ने प्रयास भइरहेको छ।हाम्रो हरिनगर नामक स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण भई कार्यान्वयनमा आए पनि स्थानीय स्तरको जीवनोपयोगी सीप र नैतिक शिक्षा तथा समाजसेवा जस्ता विषयवस्तु पर्याप्त समेट्न सकिएको छैन । धार्मिक विषयवस्तु समेटिएको क्षेत्रले यो निरन्तर विवादित बन्दै गएकोले पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा चुनौती देखिएको छ । विद्यालयहरूमा स्थानीय आवश्यकता, भाषा, कला, संस्कृति, र सिप समेटिएको स्थानीय पाठ्यक्रम हाल पूर्ण रूपमा लागू नभएको अवस्थालाई गाउँपालिकाले कमजोरीका रूपमा स्वीकार गरेको छ। यसलाई सुधार्न गाउँपालिकाको स्थानीय पाठ्यक्रम संशोधन वा पुनर्लेखन गरी लागू गर्ने लक्ष्य राखेको छ, जसले विद्यार्थीको जीवनोपयोगी सीप, नैतिक शिक्षा, अनुशासन र समाजसेवा जस्ता विशेष पाठ्यक्रमसँग जोडिनेछ।

मूल्याङ्कन र परीक्षा प्रणालीमा परम्परागत, केवल सैद्धान्तिक मूल्याङ्कनमा निर्भर अभ्यासलाई सुधार गर्दै वैज्ञानिक, व्यवस्थित र नतिजामुखी बनाउने प्रयास भइरहेको छ। आधारभूत र माध्यमिक तहका प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि मापन गर्ने सूचकहरू विकास गर्ने रणनीति लिइएको छ। शिक्षकको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र परीक्षाको परिणामसँग जोड्ने, अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष मूल्याङ्कन गर्ने, तथा प्रयोगात्मक अभ्यास र इन्टर्नसिपसमेत मूल्याङ्कनमा समावेश गर्ने व्यवस्था विकास भइरहेको छ।

गाउँपालिकाले मूल्याङ्कन र अनुगमनलाई चुस्त बनाउन स्थानीय संयन्त्र निर्माण गर्ने र भविष्यमा माध्यमिक तहसम्मको परीक्षा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्न पूर्वाधार र जनशक्ति तयार गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसरी, हरिनगर गाउँपालिकाले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई स्थानीय परिवेश अनुकूल, समावेशी, गुणस्तरीय र नतिजामुखी बनाउन अग्रसर रहेको देखिन्छ।

४.१.३ उद्देश्य

क) विद्यालय तहको पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु

ख) स्थानीय पाठ्यक्रम संशोधन तथा कार्यान्वयन गर्नु

ग) पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु

४.१.४ रणनीतिहरू

क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,

ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,

ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

घ) विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,

ङ) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्ययन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,

च) शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,

छ) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,

ज) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,

झ) सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने,

ञ) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने,

ट) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,

ठ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने,

ड) स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास एवमं कार्यान्यन गर्ने,

ढ) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

ख) उपलब्धिः

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मकसोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार भएको हुनेछ।

ग) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारणः

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण									
क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट विकास गरिएको कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन समेतका आधारमा परीक्षा सञ्चालन तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५
२	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कस्टमाइज्ड तालिम (अनलाइन समेत)	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	शिक्षक	२५	२५	२५	२५	२५	१२५
३	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रोबोधीकरण (बालविकास देखि सबै तहका सबै विषय)	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	जना	४०	४०	४०	४०	४०	२००
४	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास, संशोधन र छपाइ	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५
५	मातृभाषाको पाठ्यक्रम, पाठ्यकपुस्तक विकास तथा शिक्षणमा सहजीकरण	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	०	०	०	०	०	०
६	शैक्षिक पाठ्यक्रम, पठन सामग्री तथा निर्देशिका विकास तथा छपाइ	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	०	०	०	०	०	०
७	उत्कृष्ठ नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (प्राविधिक धार समेत)(कक्षा ८, १० र १२)	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	संख्या	८	८	८	८	८	४०
८	Talent-Based Learning class -TBLC / पाठ्यपुस्तकविहीन कक्षा (क्षमता, सिप तथा कलामैत्री) सञ्चालन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	कक्षाकोठा	२	४	४	५	५	२०

९	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण मूल्याङ्कन कार्यक्रम	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	निरन्तर	०	०	०	०	०	०
१०	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका आन्तरीक र अन्तिम) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	२०	२०	२०	२०	२०	१००
११	सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरूका लागि परामर्श तथा अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	जना	४०	४०	४०	४०	४०	२००
१२	पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५
१३	शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगि तालिम	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	जना	२५	२५	२५	२५	२५	१२५
१४	शिक्षक पेसागत सहयोग	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५
१५	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	०	०	०	०	०	०
	प्राविधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीको OJT खर्च व्यवस्थापन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	२	२	२	२	२	२
१७	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	३	३	३	३	३	१५
१८	सूचना प्रविधिको प्रयोग	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	५९	५९	५९	५९	५९	२९५
१९	स्थानीय पाठ्यक्रम संशोधन तथा कार्यान्वयन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	४१	४१	४१	४१	४१	२०५
२०	माध्यम भाषाको रुपमा मातृभाषको प्रयोग	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	नियमित					०
२१	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	३	३	३	३	३	१५
२२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	०	०	०	१	२
२३	सबै बालबालिकालाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५
२४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	शिक्षक	नियमित					

	निर्माण तथा प्रयोग सीप विकास गर्ने								
२५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	५९	५९	५९	५९	५९	५९
२६	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	०	०	०	१	२
२७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	जना	२५	२५	०	२५	२५	१००
२८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	०	१	०	०	०	१
२९	आन्तरीक विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रभावकारी कार्यान्वयन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	नियमित						०
३०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	०	१	०	०	०	१
३१	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन।	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	०	१	०	०	०	१
३२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	नियमित					०
३३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	विद्यालय	नियमित					०
३४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	०	०	०	०	१
३५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको भूमिका निर्णायक हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, प्रेरित, समर्पित र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुनु आवश्यक छ। शिक्षकको विषयगत ज्ञान, शिक्षण सिकाइमा दक्षता र नमुना व्यवहारले विद्यार्थीको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। यसका लागि शिक्षकको पेसागत विकास सुनिश्चित गर्दै विद्यालयमा प्रभावकारी शिक्षक व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ। प्राथमिक तहमा शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा, र माध्यमिक तहमा विषयगत मापदण्डअनुसार कायम गरिएको छ। शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, तालिम, कार्यशाला, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ तथा प्रविधिको प्रयोगमार्फत शिक्षक पेसालाई रोजाइको पेशा बनाउने प्रयास गाउँपालिकाले गर्दै आएको छ। यसरी शिक्षक व्यवस्थापन र विकासले शिक्षाको गुणस्तर वृद्धि गर्न, शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र कक्षाकोठामा विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण–सिकाइ प्रवाह सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिका भित्रका अधिकांश विद्यालयहरूमा विषयगत शिक्षकहरूको दरबन्दी पर्याप्त नभएको देखिन्छ। विद्यार्थी संख्यासँग अनुपात मिलाएर शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण र व्यवस्थापन गर्न अहिले टड्कारो आवश्यकता छ। त्यस्तै, हाल कार्यरत शिक्षक तथा शिक्षिकाहरूका लागि नवीनतम् शिक्षण पद्धति, सूचना प्रविधि र बाल मनोविज्ञानसँग सम्बन्धित नियमित र गुणात्मक तालिमको अभाव रहेको छ। शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकासलाई अझ नतिजामुखी र नियमित बनाउन आवश्यक छ। साथै, शिक्षा क्षेत्रमा हुने राजनीतिक हस्तक्षेप र नियुक्ति विवादले शैक्षिक गुणस्तरमा ह्रास ल्याइरहेको र शिक्षक व्यवस्थापनलाई जटिल बनाएको देखिन्छ। शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग वैज्ञानिक रूपमा जोड्ने संयन्त्रको कमी भएको छ, जसले शिक्षकलाई थप जिम्मेवार, उत्तरदायी र नतिजामुखी बन्ने आवश्यकता देखाउँछ। गाउँपालिकामा दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकहरूको आपूर्ति पर्याप्त छैन भने प्रधानाध्यापकहरूको छनोट प्रक्रियामा पनि योग्यता र क्षमतामाथि आधारित सुधार आवश्यक छ। यी चुनौतीहरूको समाधानका लागि गाउँपालिका शिक्षक दरबन्दी मिलान, कार्यसम्पादनमा आधारित पुरस्कार तथा प्रोत्साहन, र नियमित पुनर्ताजगी तालिमको माध्यमबाट दीर्घकालीन रणनीतिहरू लागू गर्दै आएको छ।

४.२.३ उद्देश्य

क) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,

ख) विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु,

४.२.४ रणनीतिहरू

क) विद्यार्थी संख्यासँग अनुपात मिलाएर तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र आवश्यक अनुसार पुनर्वितरण गर्ने

ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने

ग) दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकको आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने र नियुक्ति प्रक्रिया पारदर्शी बनाउने

घ) शिक्षकहरूको नियमित पेशागत विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, अवलोकन भ्रमण र मेन्टरिङको व्यवस्था गर्ने

ङ) शिक्षकलाई ICT उपकरण, स्मार्ट बोर्ड र डिजिटल शिक्षण विधि प्रयोगमा प्रशिक्षित गर्ने

च) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक र अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग उपलब्ध गराउने

छ) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र मूल्याङ्कनसँग जोडेर वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने

ज) उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षकलाई पुरस्कार र प्रोत्साहन कार्यक्रममार्फत प्रेरित गर्ने

झ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने

ञ) प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा तथा संसाधन व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने

ट) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको पेशागत विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धति विकास गर्ने

ठ) नियुक्ति र पदस्थापन प्रक्रियामा राजनीतिक हस्तक्षेप न्यूनिकरण गरी योग्यता र अनुभव आधारित निर्णय सुनिश्चित गर्ने

ड) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता र अनुभवको आधारमा प्रधानाध्यापकको छनौट गर्ने

ढ) नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउने

ण) शिक्षकले कक्षा कोठामा विताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापक जिम्मेवार हुने

त) शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको प्रभावकारितालाई समय-समयमा अनुगमन गरी सुधारात्मक कदम चाल्ने

४.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क) **उपलब्धिः** विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन हुनेछ, विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुनेछ र शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्यः

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण									
क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	शिक्षक दरबन्दी तथा शिक्षक अनुदान प्राप्त नगरेका सामुदायिक विद्यालयहरूलाई एकमुष्ट गैर अनुदान	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	संख्या	४	४	४	४	४	२०
२	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	५	५	५	५	५	२५
३	आधारभूत तह कक्षा (६-८) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	२	२	२	२	२	१०
४	विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेशागत सहयोगका लागि मेन्टरिङ पद्धतिको कार्यान्वयन	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
६	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, शैक्षिक केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र मूल्याङ्कन)	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	२५	२५	२५	२५	२५	१२५
७	विद्यालय किशोरी पोषण, मनोपरामर्श तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
८	शिक्षक बैंक स्थापना तथा व्यवस्थापन र कार्यान्वयन (करार/अस्थायी/अन्य समेत)	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	शिक्षक	नियमित					
९	गा.पा. स्रोत शिक्षण अनुदान (गत आर्थिक वर्षमा कार्यरत रहेका सबै शिक्षक तथा कर्मचारीलाई निरन्तरता दिने)	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	१०	१०	१०	१०	१०	५०

१०	शिक्षक दरबन्दी मिलान, पुनर्वितरण र विषयगत आवश्यकताअनुसार समायोजन गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
११	शिक्षकको पेशागत क्षमता विकासका लागि कार्यशाला, तालिम, अवलोकन भ्रमण, क्लस्टर बैठक र अनलाइन फोरम सञ्चालन गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	२	२	२	२	२	१०
१२	अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग र मेन्टरिङ्ग प्रदान गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	२	२	२	२	२	प
१३	शिक्षकको कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर नतिजामुखी मूल्याङ्कन लागू गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	नियमित						०
१४	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा र स्रोत व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	संख्या	२०	२०	२०	०	०	६०
१५	नयाँ प्रविधि र आधुनिक शिक्षण विधि प्रयोग प्रवर्द्धन गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	नियमित						०
१६	शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको निरन्तर मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	नियमित						०
१७	शिक्षकको प्रेरणा, व्यावसायिक प्रतिबद्धता र जवाफदेहिता बढाउने कार्यक्रम लागू गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
१८	कक्षा १–३ सम्म क्रमिक सिकाइ रणनीतिमा आधारित शिक्षण–सिकाइ तालिमको व्यवस्था गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
१९	एकीकृत पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पठन तत्व तथा ढाँचासम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
२०	शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम/कार्यशालाको व्यवस्था गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	जना	२५	०	२५	०	२५	७५
२१	प्रविधि–मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट प्रयोग तालिमको व्यवस्था गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	पटक	१	०	१	१	१	४

२२	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	नियमित						०
२३	सामुदायिक विद्यालयमा प्रधानाध्यापक भत्ता व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	नियमित						०

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

शिक्षा क्षेत्रमा समता र समावेशीकरण विशेष रूपमा महत्वपूर्ण छन्। समावेशी शिक्षा प्रणालीले सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्दछ। विद्यालयले विद्यार्थीहरूको विविध आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रम, शिक्षण विधि, मूल्याङ्कन र भौतिक वातावरण अनुकूल बनाउँछ। यसले विशेष आवश्यकता भएका, अपाङ्गता भएका, भाषिक वा सांस्कृतिक रूपमा फरक पृष्ठभूमिका तथा वञ्चित समुदायका बालबालिकालाई शिक्षा प्रणालीमा समावेश गर्न मद्दत गर्दछ।
समता र समावेशीकरणको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सामाजिक न्याय, समान अवसर, मानव अधिकारको संरक्षण र दिगो विकासलाई प्रवर्द्धन गर्दछ। यसले समाजमा रहेका विभेद र असमानता कम गर्दै सबै नागरिकलाई समान रूपमा सम्मानजनक र सक्रिय जीवन जीउने अवसर प्रदान गर्दछ। त्यसैले, समता र समावेशीकरणलाई नीति, योजना र कार्यक्रमहरूको मुख्य आधारका रूपमा ग्रहण गर्नु आवश्यक हुन्छ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकाले शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा समता र समावेशीकरणलाई प्राथमिकता दिँदै विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। गाउँपालिकामा हाल करिब २० वटा सामुदायिक, २४ वटा धार्मिक विद्यालय र १४ वटा संस्थागत विद्यालय रहेका छन्, जसमा करिब १८७१६ जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। तीमध्ये छात्राको संख्या ८८३२ करिब ४७.१८ प्रतिशत रहेको छ भने दलित, जनजाति तथा अन्य वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब __ प्रतिशत रहेको अनुमान छ।

गाउँपालिकाले नेपाल सरकारको लक्षित कार्यक्रमको रुपमा आर्थिक रूपमा कमजोर तथा वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ। हालसम्म करिब ७४३ जना विद्यार्थीले छात्रवृत्ति सुविधा प्राप्त गरेका छन्। त्यसैगरी अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब __ जना रहेको छ र उनीहरूका लागि समावेशी शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास भइरहेको छ।

यद्यपि, केही विद्यालयहरूमा शिक्षक दरबन्दी, स्रोतसाधन तथा पूर्वाधारको असमानता देखिन्छ। विशेष गरी दुर्गम बस्तीका बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सिकाइ उपलब्धि तथा डिजिटल स्रोतमा पहुँच अझै चुनौतीपूर्ण रहेको छ।

समग्रमा हेर्दा, हरिनगर गाउँपालिकाले समता र समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्न प्रयास गरे पनि सबै समुदाय र समूहसम्म सेवाको समान पहुँच सुनिश्चित गर्न थप तथ्यमा आधारित योजना, लक्षित कार्यक्रम तथा प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक देखिन्छ।

४.३.३ उद्देश्य

क) शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा सबै बालबालिका र समुदायको समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै विशेषगरी वञ्चित, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सहभागिता वृद्धि गर्नु

ख) जात, लिङ्ग, भाषा, आर्थिक अवस्था, अपाङ्गता तथा भौगोलिक अवस्थाका कारण हुने विभेदलाई न्यूनीकरण गर्दै समावेशी, सुरक्षित र समान अवसरयुक्त वातावरण निर्माण गर्नु

४.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्न शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावक लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई नियमित अभिमुखीकरण तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ख) विद्यालयका सबै शैक्षिक तथा अतिरिक्त गतिविधिहरूमा बालबालिकाको समावेशी तथा समान सहभागिता सुनिश्चित गर्ने

ग) विद्यालयमा विशेषगरी छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि 'जेन्डर फोकल पर्सन÷ वा गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गर्ने

घ) प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राखी विद्यार्थी तथा सरोकारवालाहरूका गुनासो सङ्कलन र समाधानको व्यवस्था गर्ने

ङ) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरू (शौचालय, र्याम्प, सुरक्षित कक्षा कोठा आदि) निर्माण तथा सुधार गर्ने

च) घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकासम्बन्धी आवश्यक विवरण सङ्कलन गरी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने र सोही आधारमा योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) साधारण विद्यालयमा भर्ना भएर अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाका लागि स्रोत कक्षा वा आवश्यक सहयोगी सेवा उपलब्ध गराउने

ज) समावेशी र समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित विद्यार्थीहरूका लागि आवश्यक छात्रवृत्ति तथा अन्य सहयोग कार्यक्रम उपलब्ध गराउने

झ) विशेषगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद, हिंसा तथा हेपाइ न्यूनीकरण गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम, अनुगमन, निरीक्षण तथा आवश्यक अनुसन्धान सञ्चालन गर्ने र विभेद गर्ने व्यक्तिलाई कानुनी दायरामा ल्याउने

४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

क) उपलब्धिः समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	छात्रा छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) कर्णाली प्याकेज समेत गैर आवसीय	समता र समावेशीकरण	जना	२४३	२५३	२६३	२७३	२८३	
२	दलित छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) गैर आवसीय	समता र समावेशीकरण	जना	१९९	२०९	२१९	२२९	२३९	
३	आधारभूत तहमा अध्ययनरत लक्षित समूह (२२ जनजाति तथा सिमान्तकृत समूह, मुक्त कमैया, वादी, हलिया, चरूवाका सन्ततिसमेत) का विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	समता र समावेशीकरण	जना	२१	२२	२३	२४	२५	
४	मुक्त कम्लहरीका लागि छात्रवृत्ति (गैर अवासीय)	समता र समावेशीकरण	जना	०	०	०	०	०	
५	अपाङ्ग छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) गैर आवासीय	समता र समावेशीकरण	जना	०	०	०	०	०	
६	मुक्त कम्लहरी छात्रवृति (आवासीय)	समता र समावेशीकरण	जना	०	०	०	०	०	०
७	अपाङ्ग विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) (आवासीय)	समता र समावेशीकरण	जना	०	०	०	०	०	०
८	फिडर छात्रावासमा अध्ययनरत छात्रालाई छात्रवृति आवासीय	समता र समावेशीकरण	जना	०	०	०	०	०	०
९	HIV प्रभावित बालाबालिका तथा बादी समुदायका विद्यार्थीका लागि आवासीय प्रबन्ध	समता र समावेशीकरण	जना	०	०	०	०	०	०
१०	सडक बालाबालिका तथा बालश्रमिकका लागि आवासीय शैक्षिक प्रवन्धका लागि छात्रवृति	समता र समावेशीकरण	जना	०	०	०	०	०	०
११	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिका लागि छनोट भएका (कक्षा ६-१२ मा अध्ययनरत) विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	समता र समावेशीकरण	जना	१५०	१६०	१६०	१७०	१७०	0

१२	आवासीय छात्रवृति प्राप्त बालबालिकालाई आवास सञ्चालन अनुदान	समता र समावेशीकरण	जना	०	0	0	0	0	0
१३	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल गठन तथा सञ्चालन अनुदान	समता र समावेशीकरण	पटक	१	१	१	१	१	
१४	बालबालिकाको अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचानका (Disability Screening) गर्न स्थानीय तह एवम् विद्यालयका लागि कार्यक्रम	समता र समावेशीकरण	नियमित						
१५	गा.पा. छात्रवृत्ति व्यवस्था (उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने छात्रा जेहन्दार, असहाय, विपन्न, प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्ने र हरिनगरा बहुमुखि क्याम्पसमा अध्ययनरत छात्राहरुलाई पूर्ण छात्रवृत्ति, समस्याग्रस्त विद्यार्थीहरूका लागि) तथा संचालन	समता र समावेशीकरण	जना	कार्यविधी बमोजिम					
१६	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि खेलकुद प्रशिक्षण एवं प्रतियोगिता संचालन सहयोग	समता र समावेशीकरण	पटक	०	१	१	१	१	४
१७	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
१८	विद्यालयमा जेन्डर फोकल पर्सन तोक्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	०	०	०	०	१
१९	प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राख्ने।	समता र समावेशीकरण	विद्यालय	सबै	०	०	०	०	
२०	गुनासो व्यवस्थापन तथा समाधान प्रणाली सञ्चालन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	नियमित						
२१	विद्यालयमा लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण गर्ने।	समता र समावेशीकरण	विद्यालय	०	२	२	२	२	८
२२	अपाङ्गमैत्री संरचना (र्याम्प, रेलिङ आदि) निर्माण गर्ने।	समता र समावेशीकरण	विद्यालय	२	२	२	२	२	२०
२३	घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	०	०	०	०	१
२४	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	१	१	१	०	४
२५	वञ्चित तथा सीमान्तकृत समूहका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध , पोषाक र शैक्षिक सामग्री उपलब्ध गराउने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५

२६	किशोरीहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
२७	विद्यालयमा विभेद तथा हिंसा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	१	१	१	१	५
२८	विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकसँग अन्तरक्रिया गर्ने।	समता र समावेशीकरण	पटक	१	१	१	१	१	
२९	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी नियमित अनुगमन गर्ने।	समता र समावेशीकरण	विद्यालय						
३०	आवश्यक परेमा विभेदसम्बन्धी घटनामा अनुसन्धान तथा कारबाही गर्ने।	समता र समावेशीकरण	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
३१	बालिका तथा समावेशी शिक्षा रणनीति २०८० र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०८० कार्यान्वयन गर्ने	समता र समावेशीकरण	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित

४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम विद्यालय उमेरका बालबालिकाको समग्र विकास, नियमित उपस्थिती र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सञ्चालन गरिने महत्वपूर्ण कार्यक्रम हो। यस कार्यक्रमअन्तर्गत विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकालाई पोषणयुक्त दिवाखाजा उपलब्ध गराउने, स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने, व्यक्तिगत तथा वातावरणीय सरसफाइका व्यवहारहरू प्रवर्द्धन गर्ने तथा विद्यालयमा सुरक्षित र स्वच्छ वातावरण निर्माण गर्ने कार्यहरू गरिन्छन्। यसले बालबालिकाको स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्न, कुपोषण न्यूनीकरण गर्न तथा विद्यालयमा नियमित उपस्थिति र सक्रिय सहभागिता बढाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ। साथै, विद्यालय, अभिभावक र समुदायको सहकार्यमा स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइसम्बन्धी सकारात्मक व्यवहार विकास गर्न पनि यस कार्यक्रमले सहयोग गर्दछ।

४.४.२ बर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकाले बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र समग्र विकास सुनिश्चित गर्न विद्यालय स्तरमा विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। सामुदायिक विद्यालयहरूमा बालविकास देखि कक्षा ५ सम्मको दिवाखाजा नेपाल सरकारको व्यवस्थापनमा रहेको छ भने कक्षा ६ देखि १२ सम्मको दिवाखाजा गाउँपालिकाले व्यवस्थापन गर्नुपर्ने अवस्था छ। यस कार्यक्रमबाट विशेषगरी आर्थिक अवस्था कमजोर परिवारका विद्यार्थीहरू लाभान्वित भएका छन्।

गाउँपालिकाका केहि माध्यमिक तथा आधारभूत विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण भइसकेको छ र बाँकी विद्यालयमा निर्माण प्रक्रियाका लागि व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ। कक्षा ६—१२ सम्म अध्ययनरत छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। साथै, सबै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सामाग्रीको बाकस राखिएको छ र बालिकाहरूका लागि गरी पोषण सुधार सचेतनामूलक कार्यक्रम गरी पोषणमा सहयोग पुऱ्याइएको छ।

यी कार्यक्रमहरूले बालबालिकाको स्वास्थ्य सुधार, कुपोषण न्यूनीकरण, नियमित उपस्थिती र सिकाइ उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पुऱ्याउँदै समता र समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्।

४.४.३ उद्देश्यहरु

क) बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ एवं पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,

ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाई उपलब्धीमा सुधार गर्नु

४.४.४ रणनीतिहरू

क) सबै विद्यालयमा बालविकासदेखि कक्षा .... सम्म पोषिलो र ताजा दिवाखाजा उपलब्ध गराउने।

ख) विद्यालय भान्सा, भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने भाँडावर्तन र सामाग्री सुधार्ने, समूहमा हात धुने सुविधा विस्तार गर्ने।

ग) पर्याप्त पानी, साबुन, सफाइ सामाग्री, अलग–अलग शौचालय र युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, कक्षा र परिसर सरसफाइ सुनिश्चित गर्ने।

घ) प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्मपोषक तत्व वितरण नियमित गर्ने।

ङ) किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि सेनिटरी प्याड वितरण प्रभावकारी बनाउने।

च) विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य, स्वच्छता र महिनावारी व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

छ) अपाङ्गता भएका, वञ्चित र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरी कार्यक्रम पहुँच सुनिश्चित गर्ने।

ज) शिक्षक र कर्मचारीलाई तालिम दिई क्षमता विकास गर्ने।

झ) अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन, सुधार र मूल्याङ्कनमा सक्रिय सहभागी बनाउने।

ञ) स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ र किशोरी स्वच्छता कार्यक्रमलाई स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसँग समन्वय गरी संयुक्त कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने।

ट) कार्यक्रमको अनुगमन, मूल्याङ्कन र पुनरावलोकन गर्दै प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

क० उपलब्धिः विद्यालयमा अध्ययन गर्न सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाईमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाई वातावरणमा समतामूलक पहुँच तथा सहभागिता भएको हुनेछ।

ख० प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	दिवा खाजा कार्यक्रम (बालविकासदेखि कक्षा ५ सम्म)	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	विद्यार्थी						
२	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वा खरिद तथा वितरण गर्ने	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	छात्रा	२२१०	२३२०	२४३६	२५५७	२६८४	१२२०७
३	सङ्घबाट सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयका बालविकास कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका बालबालिकाहरूको दिवा खाजामा रु ...थप गरी सञ्चालन गर्ने	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम							०
४	विद्यालय पोषण र दिवाखाजा सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	विद्यार्थी	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
५	खाजाका लागि अतिरिक्त वित्तीय स्रोत खोज्ने र व्यवस्थापन गर्ने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	नियमित						०
६	विद्यालयमा साबुन, सेनिटाइजर तथा सरसफाइ सामग्री उपलब्ध गराउने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक	०	१	०	०	१	0
७	प्राथमिक उपचार कक्ष सञ्चालन, स्वास्थ्य जाँच र पोषण तत्व वितरण गर्ने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक	१	०	०	०	१	२
८	विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य र स्वच्छतासम्बन्धी सचेतनामूलक	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक						0

	कार्यक्रम दिने।								
९	अपाङ्गता र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीको पहुँच सुनिश्चित गर्ने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक	१	१	१	१	१	५
१०	अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन र सुधारमा सहभागी बनाउने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	जना	२०	३०	३०	४०	५०	१७०
११	कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्ने।	विद्यालय स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम	पटक	२	२	२	२	२	१०

४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

आपतकालीन अवस्था, जस्तै प्राकृतिक प्रकोप, महामारी, द्वन्द्व वा अन्य संकटका बेला बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्नु अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। यस क्रममा विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि वैकल्पिक कक्षा, अनलाइन वा सामुदायिक आधारमा सिकाइको व्यवस्था गरिनु पर्छ। शिक्षण सामग्री, शिक्षक प्रशिक्षण र विद्यार्थीहरूको पहुँचमा ध्यान दिँदै सबै बालबालिकाले समान अवसर पाउनुपर्छ। आपतकालीन शिक्षाले मात्र बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरता सुनिश्चित गर्दैन, उनीहरूको मानसिक स्वास्थ्य, सुरक्षा र सामाजिक सुरक्षा पनि प्रवर्द्धन गर्छ। यसले दीर्घकालीन विकास र समावेशी समाज निर्माणमा योगदान पुऱ्याउँछ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकामा आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्न विभिन्न तयारी र कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुन सकेका छैनन। प्राकृतिक प्रकोपले बेला विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि वैकल्पिक कक्षा, सामुदायिक केन्द्र वा घरमा आधारित सिकाइको व्यवस्था गर्न आवश्यक छ। साथै, शिक्षकहरूलाई आपतकालीन शिक्षासम्बन्धी आंशिक तालिम दिइरहेको र विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघलाई बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरतामा सहकार्य गर्न अभिमुखीकरण गरिएको छ। यद्यपि, अधिकांश बालबालिकाले अनलाइन पहुँच, उपकरण र स्रोत अभावका कारण प्रभावकारी सिकाइमा चुनौती भोगिरहेका छन्। गाउँपालिकाले आपतकालीन शिक्षामा पहुँच, सामग्री वितरण र समावेशीता सुनिश्चित गर्न थप योजना र स्रोत व्यवस्थापनको प्रयास गर्दै आएको छ।

४.५.३ उद्देश्य

क) प्राकृतिक प्रकोप, महामारी वा अन्य संकटका बेला पनि सबै बालबालिकाले समान रूपमा निरन्तर शिक्षा प्राप्त गर्न पहुँच र अवसर सुनिश्चित गर्नु

ख) आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुऱ्याउनु

४.५.४ रणनीति

क० संघीय सरकारले बनाएको विपद्/आपतकालीन कार्यविधि स्थानीय स्तरमा लागू गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने।

ख० स्थानीय सरकार र विज्ञहरूसँग अन्तरक्रिया गरी तहगत वैकल्पिक सिकाइ पाठ योजना तयार गर्ने।

ग० स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र अन्य सञ्चार माध्यमसँग समन्वय गर्ने।

घ० विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिने।

ङ० गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने, जसमा विद्यालय शिक्षा उपसमिति पनि रहने।

च० प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने।

छ० महामारी वा संकटका समयमा वैकल्पिक शिक्षण—सिकाइ उपाय तयार गर्ने।

ज० स्थानीय तह र विद्यालयका कर्मचारी/शिक्षकहरूको आपतकालीन क्षमता विकास गर्ने।

झ० विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने।

ञ० हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन र दिगो विकाससम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ट० संकट/आपतकालिन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सिकाइ निरन्तरता कायम गर्ने।

ठ० Covid-19 जस्ता संकटले पार्ने छोटो र लामो अवधि प्रभाव पहिचान गरी समाधान गर्ने।

ड० विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र ड्रिल अभ्यासलाई विद्यालयको वार्षिक योजना समावेश गर्ने।

ढ० शिक्षक र विद्यार्थीलाई विपद्, जलवायु परिवर्तन र आपतकालीन तयारी सम्बन्धी ज्ञान र व्यवहारिक तालिम दिने।

ण० अभिभावक र समुदायलाई आपतकालीन शिक्षामा सक्रिय सहभागी बनाउने।

त० संकट—आपतकालिन अवस्था व्यवस्थापनका लागि नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्ने।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धीः आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुगेको हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यः

क्र.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतिकरण	क्षेत्र	लक्ष्य	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	स्थानीय कार्यविधि अनुसार आपतकालीन शिक्षा योजना लागू गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
२	गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	पटक	१	०	०	०	०	१
३	विद्यालय शिक्षा उपसमिति गठन सहित व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै
४	स्रोत शिक्षक र प्रधानाध्यापकलाई तालिम दिने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	पटक	१	१	१	१	१	५
५	विद्यार्थी र शिक्षकमा विपद् सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	जना	५०	५०	५०	५०	५०	२५०
६	अभिभावकलाई पनि सचेतनामा सहभागी बनाउने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	जना	२०	२०	२०	२०	२०	१००
७	वैकल्पिक सिकाइ उपाय तयार राख्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
८	स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र सञ्चारसँग समन्वय गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	पटक	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
९	विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माण गर्ने।	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	विद्यालय	०	१	०	१	०	२
१०	नियमित ड्रिल अभ्यास र आपतकालीन अभ्यास गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै
११	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	विद्यालय	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै	सबै
१२	अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधारको माध्यमबाट प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।	आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा	विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित

४.६ **विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास**

४.६.१ परिचय

विद्यालयमा बालबालिकाले सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न भौतिक पूर्वाधार अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। **शिक्षा नियमावली २०५९ र हरिनगर गाउँपालिकाको शिक्षा नियमावली २०७५ अनुसार**, प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल तोकिएको छ। यसले प्रत्येक विद्यार्थीले पर्याप्त स्थानमा पठनपाठन गर्न सक्ने वातावरण सुनिश्चित गर्छ। विद्यालयका आधारभूत भौतिक पूर्वाधारमा सुरक्षित विद्यालय भवन, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेलकुदका लागि खेलमैदान, शौचालय, स्वच्छ पानी, सफाइ र पुस्तकालय/बुक कर्नर जस्ता सुविधा समावेश हुन्छन्। **राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६** ले विद्यालयलाई बालमैत्री, सुरक्षित, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउन भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी र पुस्तकालय जस्ता सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ। यी पूर्वाधारले मात्र शिक्षा पहुँच सुनिश्चित नगरी बालबालिकाको सिकाइ अनुभव, स्वास्थ्य र समग्र विकासमा पनि योगदान पुऱ्याउँछ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकामा बालबालिकाको सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा लगातार प्रयास भइरहेका छन्। गाउँपालिकाभित्र रहेका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा कक्षाकोठा, खेलमैदान, शौचालय, पिउने पानी, फर्निचर, पुस्तकालय/बुक कर्नर लगायतका आधारभूत संरचना उपलब्ध छन्। प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल सुनिश्चित गर्न कठिन छ भने सबै विद्यालयमा पर्याप्त खेलमैदान सुनिश्चित गर्न समेत कठिन छ ।

गाउँपालिकाले विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई सुरक्षित, बालमैत्री विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने नीति अनुसार काम गर्दै आएको छ। केही विद्यालयमा हरित विद्यालय विस्तार ,भवन विस्तार, खेलमैदान सुधार र शौचालय/स्वच्छता सुविधा गर्न आवश्यक देखिन्छ। यद्यपि, सबै विद्यालयमा विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार निर्माण, पर्याप्त खेल क्षेत्र र पुस्तकालय सुविधा सुनिश्चित गर्न थप प्रयास जारी छ।

समग्रमा, हरिनगर गाउँपालिकाले विद्यालय भौतिक पूर्वाधारको विकासमा ठोस कदम चाल्दै आएको भए पनि विद्यालयहरूको भौतिक वातावरण सुधार, समावेशी पहुँच र विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा अझै योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ।

४.६.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा बालबालिकाको सिकाइ, स्वास्थ्य र खेलकुदका लागि पर्याप्त, सुरक्षित र समावेशी भौतिक पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु

ख) विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई बालमैत्री, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै दीर्घकालीन टिकाउ विकास प्रवर्द्धन गर्नु

४.६.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार विकासका मापदण्ड तयार गर्ने।

ख) पूर्वाधार निर्माण र स्तरोन्नतिका लागि संघसंस्था, सरोकारवालासँग लागत साझेदारी गर्ने।

ग) कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा/खाजाका घरलगायत पूर्वाधार समावेश गरेर डिजाईन गर्ने।

घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्थासहित स्तरोन्नति गर्ने।

ङ) पूर्वाधार निर्माणसँगै विद्यालय व्यवस्थापन र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

च) विद्यालय भौतिक पूर्वाधारका लागि सूचक तयार गरी अनुगमन गर्ने।

छ) आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित गर्ने।

ज) विद्यालय भवन र पूर्वाधारलाई विपद् जोखिममुक्त, सुरक्षित र हरित बनाउने।

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण

क.सं.	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	स्थानीय तहको साझेदारीमा विद्यालय भवन निर्माण अनुदान	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	१	१	१	१	१	५
२	अपाङ्गताको प्रकृति (अटिजमसमेत) अनुरूप आवश्यकताका आधारमा प्रत्येक प्रदेशमा पूर्वाधारयुक्त विशेष शिक्षा आवासीय विद्यालय सञ्चालन	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	०	०	०	०	१	०	१
३	विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार मापदण्ड निर्धारण गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	पटक	०	१	०	०	०	१
४	संघसंस्था र सरोकारवालासँग समन्वय गरी पूर्वाधार निर्माणको लागत	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	पटक	नियमित					

	साझेदारी गर्नु।								
५	कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, शौचालय, पानी, भान्सा/खाजा घर लगायत समग्र पूर्वाधार डिजाईन गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	विद्यालय	०	०	१	०	०	१
६	प्रकोप प्रभावित विद्यालय भवनको तुरून्त स्तरोन्नति र वैकल्पिक व्यवस्थाको आयोजना गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	विद्यालय	नियमित					
७	विद्यालय व्यवस्थापन र कर्मचारीको क्षमता विकास गरी पूर्वाधार टिकाउपन सुनिश्चित गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
९	आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित सञ्चालन गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	संख्या	५	५	५	५	५	२५
१०	विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री, हिंसा रहित, सुरक्षित र हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु।	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	विद्यालय	१	१	१	१	१	५

झ) विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हिंसा रहित सुरक्षित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।

ञ) खेलकुद मैदान, पुस्तकालय/बुक कर्नर र अन्य सिकाइ स्रोत सुनिश्चित गर्ने।

ट) विद्यार्थीहरूको पहुँच र समावेशीता सुनिश्चित गर्दै सबै पूर्वाधार डिजाइन गर्ने।

ठ) अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार मार्फत पूर्वाधारको टिकाउपन र प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क) उपलब्धिः सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ ।नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सुचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ ।

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) विद्यालय शिक्षामा सिकाइ प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी, सहभागी र आधुनिक बनाउन प्रयोग गरिन्छ। ICT मार्फत शिक्षकहरूले बहु-माध्यमिक सामग्री, अनलाइन स्रोत, डिजिटल कक्षाकोठा र शिक्षण सफ्टवेयरको प्रयोग गरी पाठ्यक्रमअनुसार सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउन सक्छन्। विद्यार्थीहरूलाई खोज, अनुसन्धान, प्रोजेक्ट कार्य र संवादात्मक सिकाइमा सहभागी गराउने ICT ले सिकाइलाई सक्रिय र रचनात्मक बनाउँछ।विद्यालय शिक्षामा ICT को प्रयोगले शिक्षण—सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउँछ, सूचना पहुँच सजिलो बनाउँछ, सहकार्य र सञ्चार प्रवर्द्धन गर्छ र डिजिटल सीप विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ। यसले मात्र ज्ञान प्राप्तिमा सहजता ल्याउने होइन, भविष्यका दक्ष र सृजनशील नागरिक तयार पार्नमा पनि महत्वपूर्ण योगदान दिन्छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

हरिनगर गाउँपालिकामा विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोग विस्तार हुँदै आएको छ। २ ओटा माध्यमिक विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब र स्मार्ट बोर्ड र अधिकांश विद्यालयमा इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध छन्। शिक्षकहरूले सिकाइ प्रक्रियामा डिजिटल स्रोत, अनलाइन सामग्री र प्रस्तुति प्रविधिको प्रयोग गर्दै पाठ्यक्रम अनुसार पाठ सञ्चालन गरिरहेका छन्।

तर, सबै विद्यालयमा ICT पहुँच समान छैन। केहि क्षेत्रका विद्यालयहरूमा उपकरण, इन्टरनेट र प्रशिक्षित शिक्षकको अभावले डिजिटल शिक्षामा चुनौती देखा परेको छ। गाउँपालिकाले ICT पहुँच, उपकरण उपलब्धता, शिक्षक तालिम विकासमा काम गर्दै आएको छ।

समग्रमा, हरिनगर गाउँपालिकामा ICT को प्रयोगले शिक्षक र विद्यार्थी दुवैका लागि सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउने क्रम जारी छ, तर समावेशी र पूर्ण पहुँच सुनिश्चित गर्न अझ योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ।

४.७.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षक र विद्यार्थीको सिकाइ अनुभव प्रभावकारी बनाउनु

ख) ICT प्रयोगमार्फत डिजिटल क्षमता, अनुसन्धान, सहकार्य र रचनात्मक सोच विकास गर्दै गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नु

४.७.४ रणनीतिहरू

क० सबै विद्यालयमा ICT को आधारभूत संरचना र उपकरण (कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, स्मार्ट बोर्ड आदि) उपलब्ध गराउने।

ख० शिक्षकहरूको ICT प्रयोग क्षमता वृद्धि गर्न तालिम र कार्यशाला सञ्चालन गर्ने।

ग० कक्षा र विषय अनुसार तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल पाठ्य सामग्रीको प्रयोग बढाउने।

घ० शिक्षक सहायता, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्रणालीमा ICT को प्रयोग गर्ने।

ङ० शैक्षिक स्रोत र सामग्रीमा इन्टरनेट सुविधा मार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने।

च० विद्यालय प्रशासन, सूचना व्यवस्थापन र शिक्षासम्बन्धी सेवा प्रवाहमा ICT प्रयोग विस्तार गर्ने।

छ० सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा ICT स्थापना गर्ने।

ज० सबै क्षेत्रका विद्यालयमा ICT पहुँच सुनिश्चित गर्न मोबाइल/साझा उपकरण वा अनलाइन समाधानको व्यवस्था गर्ने।

झ० ICT मार्फत विद्यार्थी केन्द्रित, अनुसन्धान र परियोजना आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने।

ञ० ICT सम्बन्धी अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार कार्य योजनामा समावेश गरी प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रबर्द्धन हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण									
क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार र आधुनिक उपकरण उपलब्ध गराउने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	विद्यालय	१	५	५	५	०	१६
२	प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट कनेक्टिविटीको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	विद्यालय	३३	१०	१०	५	०	५८
३	शिक्षकहरूको ICT क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	पटक	१	१	१	१	१	५
४	विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री उपलब्ध	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	वटा	५	५	५	५	५	२५

	गराउने।								
५	IEMIS (शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली) को सञ्चालन र व्यवस्थापन र अभिमुखिकरण गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	नियमित						
६	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको ICT क्षमता विकास गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	पटक	१	१	१	१	१	५
७	विद्यालयमा ई-हाजिरी प्रणाली कार्यान्वयन गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	वटा	५	१५	५	५	०	३०
८	माध्यमिक तहका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	आवश्यकता अनुसार						0
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतको व्यवस्थापन गर्ने (लागत साझेदारीको आधारमा)।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	वटा	५	५	५	५	५	२५
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि शिक्षक र विद्यार्थीलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने।	विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	पटक	१	१	१	१	१	५

परिच्छेद ५
शैक्षिक सुशासन,व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवा उन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्त्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रकियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्त्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ ।नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यबस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्यांकन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान सस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रक्रिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ ।

योजना कार्यान्वयनका लागि गाउँ कार्यपालिका, गाउँसभा, गाउँशिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलन र प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता विना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य ठहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (ज) मा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ ।

नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक स्थानीय तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद महाशाखा /शाखाको व्यवस्था भए अनुरुप यस हरिनगर गाउँपालिकामा पनि शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा रहेको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागि विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तह सञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एकएक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक केहि नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

विद्यालयमा गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन् । यस योजनामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणस्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता विकासको आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका लागि विद्यमान पद्धतिको समीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका लागि संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिरएको छ । पहिचान गरिएका चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको विकास तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका २३ ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ रहेको छ । संघ, प्रदेश र स्थानीय तीनै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, सहकार्य र सहसम्बन्ध मजबुत हुन सकेको छैन ।

५.१.३ उद्देश्य

क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,

ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,

ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,

घ) जनशक्तिहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

५.१.४ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने।

ख) संस्थागत संरचनाअनुसार आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।

ग) कार्यरत शिक्षक, कर्मचारी र प्रधानाध्यापकको क्षमता विकास गर्ने।

घ) शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरी उनीहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने।

ङ) प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई नेतृत्व र क्षमता विकास गर्ने।

च) विद्यालय कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोत र साधनको व्यवस्था गर्ने।

छ) विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन संरचना सुधार गर्ने।

ज) शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने।

झ) विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीको कार्यसम्पादन नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने।

ञ) मानव, वित्तीय र भौतिक स्रोतको प्रभावकारी व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने।

ट) स्थानीय सरकार, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने।

ठ) ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन र शिक्षण—सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने।

ड) विद्यालय सुधार योजना, बजेट र नीति निर्माणमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

ढ) विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यालयमा सुशासन प्रबर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न, विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहलाई विदयालय भर्ना र सिकाइ निरन्तरता ,Equity Index वृद्धिका लागि र लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/ आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
२	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका र कार्यविधिहरुको अभिमुखिकरण	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	विद्यालय	६०	६०	६०	६०	६०	३००
३	स्थानीय शिक्षा योजना अद्यावधिक एवम् कार्यान्वयनको लागि स्थानीय तहलाई अनुदान	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	नियमित	१	१	१	१	१	५
४	शैक्षिक सुशासन प्रवर्धन कार्यक्रम, वार्षिक, त्रैमासिक प्रतिवेदन तयारी,IEMIS व्यवस्थापन, शैक्षिक अभिलेख व्यवस्थापन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	नियमित						

५	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि,२०७९ कार्यान्वयन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	०	०	०	०	१
६	नविनतम शिक्षण विधि तथा पद्धति सम्बद्ध कार्यशाला/तालिम गोष्ठी	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	जना	०	२०	२०	२०	०	६०
७	ऐन नियम निर्देशिकामा निर्दिष्ट गरिएका विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य नतोकिएका समन्वय बैठक व्यवस्थापन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	०	१	०	१	०	२
८	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा शिक्षाको गुणस्तर विकासका गर्नको लागि उत्प्रेरणा तथा सकारात्मक सोचको विकासका लागि गोष्ठी/तालिम तथा सेमिनार	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	जना	३०	०	३०	०	३०	९०
९	विषयगत शिक्षक कार्यशाला तथा गोष्ठी	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
१०	विभिन्न दिवस व्यवस्थापन (शिक्षा सम्बन्धी)	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	३	३	३	३	३	१५
११	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरुको आदान प्रदानका लागि साझा अभ्यास फोरम गठन र साझा अभ्यास मेला सञ्चालन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	०	१	१	१	१	४
१२	"एक कक्षा एक स्मार्टबोर्ड" कार्यक्रम सञ्चालन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	कक्षा	५	५				
१३	प्रधानाध्यापक तथा विषय शिक्षकहरूको मासिक तथा नियमित बैठक सञ्चालन खर्च	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१२	१२	१२	१२	१२	६०
१४	शिक्षा शाखाबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत	नियमित						

		विकास							
१५	परीक्षा अनुगमन र निरीक्षण (त्रैमासिक, एसइइ, एसएलसी र अन्य) तथा शैक्षिक कार्यक्रम	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	३	३	४	५	५	२०
१६	शैक्षिक क्रियाकलाप सम्बन्धी समन्वय बैठक (सबै वडाहरूसँग)	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
१७	खेलकुद, योग, ध्यान तथा व्यायमका लागि स्थानीय संस्थाहरूको समन्वयमा अभिमुखीकरण तालिम	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
१८	सामुदायिक/संस्थागत विद्यालयमा विविध कार्यक्रम सञ्चालन तथा विद्यार्थीहरूको क्षमता/नेतृत्व अभिवृद्धि कार्यक्रम	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	आवश्यकता अनुसार						
१९	गाउँपालिका स्तरीय शैक्षिक मेला	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	आवश्यकता अनुसार						
२०	लोक सेवा तथा शिक्षक सेवा आयोगका विभिन्न पद/तहका कक्षाहरू सञ्चालन (खरिदार, नायब सुब्बा, शाखा अधिकृत लगायत अन्य)	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	आवश्यकता अनुसार						
२१	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र विकास तथा समीक्षा	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
२२	गाउँपालिका खेलकुद बैठक, विभिन्न विधाका खेलकुद सञ्चालन, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागिता तथा सम्मान र पुरस्कार	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	आवश्यकता अनुसार						
२३	शैक्षिक जागरण अभियान, अभिभावक शिक्षा तथा विद्यार्थी क्षमता अभिबृद्धि तथा नेतृत्व विकास प्रशिक्षण	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	आवश्यकता अनुसार						
२४	सबै तहका शिक्षकहरूको लागि परामर्श सेवा सम्बन्धी तालिम तथा	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन	पटक	१	१	१	१	१	५

	अभिमुखीकरण कार्यक्रम	तथा संस्थागत विकास							
२५	जिल्ला स्तरीय राष्ट्रपति रनिङ्ग प्रतियोगतामा सहभागिता	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५
२६	राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता संचालन	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	आवश्य कता अनुसार						
२७	स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन सुधार गर्न नीति तथा दिशानिर्देश तयार पार्ने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	नियमित						
२८	शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	०	१	१	१	१	४
२९	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरी शिक्षकहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	नियमित						
३०	प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार बनाउने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	जना	०	२०	०	०	०	०
३१	विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन सुधारका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	नियमित						
३२	ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन, पाठ्यक्रम र सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	०	१	१	१	०	३
३३	स्थानीय सरकार, अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	नियमित						

३४	विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।	शैक्षिक सुशासन व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकास	पटक	१	१	१	१	१	५

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षाको व्यवस्थापन, सञ्चालन र विकासको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको शैक्षिक आवश्यकता, प्राथमिकता र स्रोत साधनलाई ध्यानमा राखी **शिक्षा योजना** तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित, गुणस्तरीय र समावेशी बनाउने उद्देश्यले तय गरिएको **रणनीतिक र कार्यान्वयनमुखी योजना** हो। यसले विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, वैकल्पिक शिक्षा, साक्षरता, समावेशी शिक्षा, शिक्षक व्यवस्थापन, भौतिक पूर्वाधार, सिकाइ उपलब्धि सुधार लगायतका विषयलाई समेट्छ।

स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत योजना निर्माण, स्रोत व्यवस्थापन, कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका स्पष्ट प्रक्रिया र संरचनाहरू तय गरिन्छ। यस प्रक्रियामा स्थानीय सरकार, विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय तथा सम्बन्धित सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिन्छ।

५.२.२ वर्तमान अवस्थाः

गाउँपालिकाले स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रअनुसार शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थित विकासका लागि **स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध** गर्नेछ। गाउँपालिकाले शिक्षा शाखामार्फत विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, समावेशी तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमहरूको समन्वय र व्यवस्थापन गर्नेछ। योजना कार्यान्वयन अन्तर्गत गाउँपालिकाले विद्यालयहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने, विद्यालय सुधार योजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने, शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन तथा आवश्यकता अनुसार पुनर्वितरण गर्ने, रिक्त पदमा शिक्षक नियुक्ति प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने तथा शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, क्लस्टर बैठक र मेन्टरिङ कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ। साथै सिकाइ उपलब्धि सुधार, समावेशी तथा समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्ने, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने तथा नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने कार्यहरू पनि गरिनेछन्।

यसका अतिरिक्त गाउँपालिकाले सरोकारवालासँग समन्वय गरी स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउने तथा आवश्यक जनशक्ति, स्रोत

व्यवस्थापन र तथ्याङ्कमा आधारित निर्णय प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने प्रयास गर्नेछ। जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण वजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रबोधिकरण जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिएको छ ।

५.२.३ उद्देश्यहरुः

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.४ रणनीतिहरू

क) संघीय तथा प्रदेश तहबाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।

ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।

ग) कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।

घ) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।

ङ) विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।

च) विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।

छ) विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।

ज) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।

झ) अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।

ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	संख्या	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक सहजिकरण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	पटक	१	०	१	०	१	३
५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	पटक	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार	आवश्यता अनुसार
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तरक्रिया	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन	पटक	१	१	१	१	१	५
८	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको	पटक	१	१	१	१	१	

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानिय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा

जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन। कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यान्वियन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ। विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। खासगरी शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ। विद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ। कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वियन गर्ने परिपाटी छैन। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ। सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ।

ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरू नियमित रूपमा भैरहेका छन्। सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ।

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्बन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्बन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।

५.३.३ उद्देश्य

क) अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु

ख) अनुमगन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु

ग) योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु

५.३.४ रणनीतिहरू

क) प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।

ख) शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने ।

ग) कार्यक्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।

घ) नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

ङ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने

च) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।

छ) योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

५.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** प्रभावकारी अनुगमनको माध्यमबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ ।

ख) **प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः**

प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य निर्धारण

क्रस	क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	क्षेत्र	लक्ष्य इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					
				२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा
१	अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	१	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
२	अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	१	०	१	०	१	३
३	अनुगमन	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक						

४	चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन तयारी र संम्प्रेषण	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	४	४	४	४	४	२०
५	स्थिति प्रतिवेदन तयारी	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	वार्षिक	१	१	१	१	१	५
६	विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	आवश्यकता अनुसार						
७	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	आवश्यकता अनुसार						
८	अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	पटक	१	१	१	१	१	५
९	सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	नियमित						
१०	विद्यालयको लेखा परीक्षण	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	वार्षिक						
११	अध्ययन तथा अनुसन्धान	अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	आवश्यकता अनुसार						

परिच्छेद ६
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

६.१ परिचय

सबै नागरिकहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलव्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका ट्युसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलव्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत साधनलाई मितव्येही, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गर्नुपर्ने सुझाव दिएतापनि सो अनुपातमा लगानी पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सो बमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई अनुमानको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लैजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शि बनाउनु, शिक्षक र कक्षाकोठाको शिक्षण सिकाईलाई प्रविधिमैत्री बनाउनु, शिक्षालाई व्यवहारिक बनाई अभिभावक र विद्यार्थीको आकर्षण अभिवृद्धि गराउनु, शिक्षण सिकाईलाई आकर्षित पेसाको रुपमा स्थापित गर्नु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको राम्रो अवसर प्रदान गरेको छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लागनीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सामुदायिक विद्यालयको प्रतिविद्यार्थी लागत विद्यालयगत रुपमा हेर्दा न्यूनतम ११०००।— देखि अधिकतम ४००००।- हजार रहेको छ । धार्मिक र संस्थागत विद्यालयहरुमा अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेकाछन् ।

पञ्चवर्षीय गाउँ शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयाप्त वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलव्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन ते मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

क्र.स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	१७४५७१३	७६	
२	प्रदेश सरकार	१९५१६	१	
३	स्थानीय सरकार	४०९३१५	१८	
४	अभिभावक तथा समुदाय	०	०	
५	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय	०	०	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य श्रोत परिचालन	११३००४	५	
७	अपुग रकम	०	०	
	जम्मा	२२८७५४८	१००	

६.३ उद्देश्य

क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,

ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,

ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,

घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु

६.४ रणनीतिहरू

क) सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,

ख) आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,

ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जबाफदेही बनाइने,

घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,

ङ) शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गरिने,

च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,

छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।

६.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

क) शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,

ख) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ

६.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुको बजेट विवरण

क्रस	शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) प्रति इकाइ लागत (रु ००० मा)						श्रोत आँकलन			
		२०८३/८४	२०८४/८५	२०८५/८६	२०८६/८७	२०८७/८८	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	३८३८२	४४०७५	४४५९१	४३१४३	४४६६७	२१४८५९	१३३९६६	०	७९६९३	१७००
२	आधारभत् शिक्षा	१४८१९४	१५२८१०	१५८६२५	१५२९७०	१५३९१५	७६६५१४	७२००६०	७६००	९९९९	२८८५५
३	माध्यमिक शिक्षा	६०४११	६३८६८	६६९३८	६७९६२	६८२३५	३२७४१४	१८९०२४	३०००	९००२१	४५३६९
४	अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	२०४५०	२१९००	२२३९८	२२१७८	२३१७८	११०१०४	१०३८६४	२००	६०४०	०
५	पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन	१९६३५	१८७३५	१९५०९	१९८०९	१९८०९	९७४९६	५३५०९	१३२५	३५७७२	६८९०
६	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१८३५३	१९८६०	२१५६९	२१७३१	२१८८१	१०३०२४	५३३०२	५७३	४९१४९	०
७	समता र समावेशीकरण	५६२७	५५७६	५३६४	५३७३	५३८१	२७३२२	१५३६२	४२०	११५४०	०
८	अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र	३६२४३	३६७४३	३६२४३	३६२४३	३६७४३	१८२२१५	१७८४६५	०	२७५०	०
९	शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१४५५०	२७५५०	२२५५०	२३५५०	१५०५०	१०३२५०	६२६५०	४०००	२६६००	१००००
१०	विद्यालय भौतिक पूर्बाधार विकास	५८२००	२०२००	२०२००	१०२००	२०२००	१२९०००	१०८५००	५००	७०००	५००
११	आपतकालीन तथा संकटपुर्ण अवस्थामा शिक्षा	२२००	२८००	१८००	२८००	२८००	१२४००	९८००	०	३६००	०
१२	विद्यालय सुरक्षा	०	४०००	४०००	४०००	४०००	१२०००	०	०	०	१२०००
१३	संस्थात क्षमता विकास	५७६०	६३१०	४३१०	४३१०	३७६०	२४०००	६०००	०	५००	३००

१४	शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	८५०	८००	८५०	८००	८५०	४१५०	२६५०	०	१०००	५००
१५	योजना कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङकन समन्वय र सहजीकरण	१३५०	१३००	१३५०	१३००	१३५०	६६५०	४४००	०	२२५०	५००
	जम्मा	४६६८२३	४६४३२२	४७०५२४	४५७१०९	४६२६५९	२३१६२४८	१७४५७१३	१९५१६	४०९३१५	११३००४

परिच्छेद ७

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस पालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ।स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन ।कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आबश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

जब कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा गाउँपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र

सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र बिद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । बिद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ । कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचालनमा समस्या छ । सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ ।

ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोखा गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरूनियमित रूपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ । सङ्घमा शिक्षा तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन् । हरिनगर गाउँपालिकाको गाउँ शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ

सो कार्यान्वयन भएनभएको सम्वन्धित निकायबाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र.स.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा अध्यक्ष	अलवोकन, निरिक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	गाउँ शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
४	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		इकाइ प्रमुख	वार्षिक	
५	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
६	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
७	विद्यालय सुपरिवेक्षक			मासिक	
८	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
९	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
१०	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			मासिक	

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यन्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि गाउँपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

७.३ उद्देश्य

क) बार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु,

ख) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार, समीक्षा र सुधार गर्नु,

ग) नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्नु

७.४ रणनीतिहरू

क) एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ग) शैक्षिक सूचना व्यस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,

घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,

ङ) योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,

च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,

छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,

ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,

झ) सहभागिता मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एव प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने,

ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

७.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धिः प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने,

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

बजेट अनुमान											
प्रारम्भिक वालविकास र शिक्षा									स्रोत आँकलन		
क्र.स.	प्रमुख क्रियाकलाप	लक्ष्य इकाइ	२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	जम्मा	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	अन्य
१	प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	जना	१२६१६	१३२४७	१३९०९	१४६०५	१५३३५	६९७११	४३९१८	0	२५७९३	०
२	प्रारम्भिक बालविकासमा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	जना	१८२५	१९१६	२०१२	२११३	२२१८	१००८४	१००८४	०	०	०
३	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	३८०	३९९	४१९	४४०	४६२	२१००	१०५०	०	१०५०	
४	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	ओटा	१५०	७५	७५	८०	०	३८०	०	०	३८०	
५	परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
६	अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
७	बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	ओटा	०	२०००	३०००	०	०	५०००	२०००	०	३०००	
८	बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	पटक	३८०	३८०	३८०	३८०	३८०	१९००	०	०	१९००	

९	बालविकास र शिक्षाका शिक्षकहरूलाई प्रविधिमा आधारित सिप, अनुशासन, संस्कार र सरसफाइलगायतको तालिम	पटक	३८०	०	३८०	०	३८०	११४०	७६०	०	३८०	
१०	कृषि, स्वस्थ्य र महिला तथा बालबालिका शाखासँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
११	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	पटक	०	२००	०	०	०	२००	१००	०	१००	०
१२	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवशीय योजना	आवश्यकता अनुसार	0	०	०	०	०	०	०	०		०
१३	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	बालबालिका	13230	१३८९२	१४५८६	१५३१५	१६०८१	७३१०४	७३१०४	०	०	०
१४	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	३८०	३८०	३८०	३८०	३८०	१९००	९५०	०	९५०	०
१५	५ सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	बाल विकास	०	२००	२००	२००	४००	१०००	१०००	०	०	०
१६	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१७	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	स्वास्थ्य शाखाको समन्वयमा	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
१८	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग गरि सिकाइ सुधार तालिम सञ्चालन	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

१९	अभिभावक शिक्षा	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
२०	बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	बालविकास	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	३००	२००
२१	परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२२	शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीमा विवरण प्रविष्ट	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२४	प्रारम्भिक वालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने	नीति अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२६	५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरी केन्द्रहरूको आवश्यकताको पहिचान	पटक	५००	०	०	०	०	५००	०	०	५००	५००
२७	राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुसार प्रत्येक केन्द्रमा पोषण, खेल मैदान, सयन कक्ष, श्रव्य–दृश्य सामग्री र बालमैत्री वातावरण निर्माण।	ओटा	०	०	१०००	१०००	०	२०००	१०००	०	१०००	०
२८	प्रत्येक वडामा बालबालिकाको खेलकुद र सामाजिक विकासका लागि सुरक्षित खेल्ने स्थान निर्माण।	ओटा	०	३५००	०	०	०	३५००	०	०	३५००	०
२९	उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने बाल शिक्षकलाई मूल्याङ्कनका आधारमा पुरस्कृत।	जना	२५	२५	२५	२५	२५	१२५	०	०	१२५	०

३०	पहुँच बाहिर रहेका बालबालिकाका लागि वैकल्पिक केन्द्र स्थापना र अनौपचारिक शिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन।	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३१	बालविकास कक्षाका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	जना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	१०००	०
३२	प्रारम्भिक बालविकास कक्षाको स्तरोन्नति, विकास, व्यवस्थापन र सामग्रीको लागि विद्यालयलाई अनुदान	पटक	१०००	०	०	०	०	१०००	०	०	०	१०००
३३	बालविकास र शिक्षाका शिक्षकलाई थप पारिश्रमिक र चाडपर्व खर्च लागत साझेदारी पालिका	बाल शिक्षक	६९१६	७२६२	७६२५	८००६	८४०६	३८२१५	०	०	३८२१५	०
	जम्मा		**३८३८२**	**४४०७५**	**४४५९१**	**४३१४३**	**४४६६७**	**२१४८५९**	**१३३९६६**	**०**	**७९६९३**	**१७००**
	आधारभूत शिक्षा							०				
१	आधारभूत तहका स्वीकृत दरवन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक कर्मचारीहरु समेत)	जना	१०८४००	११००००	११००२०	११००४०	११००६०	५४८५२०	५४८५२०	०	०	०
२	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान आधारभूत विद्यालय (कक्षा १-८)	जना	२१००	२३१०	२३१०	२५४१	२५४१	११८०२	११८०२	०	०	०
३	सिकाइका लागि निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनःआवश्यक सामग्री, सुधारात्मक शिक्षण अनुदान,कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका विद्यार्थीको पोर्टफोलियो समेतका लागि	विद्यार्थी	५०	५५	५५	६०	६०	२७९	२७९	०	०	०

४	शिक्षण सिकाइ सामग्री, डिजिटल सिकाइ सामग्री तथा Book Corner व्वस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा १-५)		३१४	३४६	३४६	३८०	३८०	१७६५	१७६५	०	०	०
५	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)	विद्यार्थी	२६४	२९०	२९०	३१९	३१९	१४८४	१४८४	०	०	०
६	(कक्षा १-५) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तकका अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	विद्यार्थी	३५८४	३७६३	३९५२	४३४७	४५६४	२०२१०	२०२१०	०	०	०
७	(कक्षा ६-८) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि निःशुल्क पाठ्यपुस्तक अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	विद्यार्थी	१९९३	२०९२	२१९७	२४१७	२४१७	११११६	११११६	०	०	०
८	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा (विद्यालय सुधार योजना,सामाजिक परीक्षण तथा लेखापरीक्षण र इन्टरनेट जडान समेत)१-५	ओटा	४१६	४३७	४५९	५०५	५०५	२३२०	२३२०	०	०	०
९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा (विद्यालय सुधार योजना,सामाजिक परीक्षण तथा लेखापरीक्षण र इन्टरनेट जडान समेत)१-८	ओटा	१८०	१८९	१९८	२१८	२१८	१००४	१००४	०	०	०
१०	लक्षित बालबालिकाको तथ्याङ्क सङ्कलन र अद्यावधिक गर्ने	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	१०००	०
११	लक्षित समूह(दलित, छात्रा, सिमान्तकृत तथा अपाङ्ग विद्यार्थीको लागि समेत) गैर आवासीय छात्रवृत्ति व्यवस्था गर्ने	विद्यार्थी	१३८५	१४५४	१५२७	१६८०	१६८०	७७२७	७७२७	०	०	०

१२	आवश्यकता अनुसार छात्रावास सञ्चालनको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	पटक	०	०	३००	०	०	३००	०	०	०	३००
१३	दिवा खाजा, पोसाक र शैक्षिक सामग्रीमार्फत बालबालिकालाई प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक		५३	५५	६१	६१	२२९	०	०	२२९	०
१४	समुदायको सहभागितामा घरदैलो भर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने	पटक	१००	१०५	१०५	१०५	१०५	५२०	०	०	५२०	०
१५	नियमित उपस्थिति सुनिश्चित गर्न वडास्तरीय अनुगमन समिति गठन गर्ने	ओटा	३५०	०	०	०	०	३५०	०	०	३५०	०
१६	सामुदायिक विद्यालयको गुणस्तर सुधारका लागि सूचक विकास र असल अभ्यास विस्तार गर्ने	पटक	२००	४००	४००	४००	४००	१८००	१०००	०	८००	०
१७	विद्यालयलाई बन्द तथा हस्तक्षेपमुक्त बनाउन कार्यविधि बनाई लागू गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१८	प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि सूचक विकास गर्ने	पटक	४००	०	०	०	०	४००	०	०	४००	०
१९	शिक्षणमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार	विद्यालय	०	०	०	२००	०	२००	०	०	२००	०
२०	स्थानीय बाल अधिकार समिति गठन र सक्रिय बनाउने	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	१०००
२१	अभिभावक शिक्षा तथा सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	१०००
२२	विद्यालय नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन	संख्या	१०००	१०००	१०००	९०	०	३०९०	०	०	०	३०९०

२३	कक्षागत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	१०००	०
२४	भर्ना अभियान कार्यक्रम सञ्चालन	वार्षिक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
२५	आधारभूत तहका बालबालिकाहरूका लागि सिकाइ सामग्री व्यवस्था	विद्यालय	०	१०००	०	०	०	१०००	०	०	०	१०००
२६	विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास	विद्यालय	०	०	५०००	०	०	५०००	०	०	०	५०००
२७	विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	नीति अनुसार	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	०	२५००
२८	आधारभूत तहका शिक्षकको क्षमता विकास कार्यक्रम	जना	१२५	१२५	१२५	१२५	१३०	६३०	०	०	०	६३०
२९	आधारभूत विद्यालयमा ल्यापटप र कम्प्युटर विवरण	विद्यालय	७५०	७५०	७५०	०	०	२२५०	२२५०	०	०	०
३०	विद्यालय पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको प्रबन्ध कक्षा १-५ धार्मिक विद्यालय समेत	नीति अनुसार	१६५२७	१७३५३	१८२२१	१९१३२	२००८८	९१३२०	९१३२०	०	०	०
३१	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीलाई सहयोग	आवश्यकता बमोजिम	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	१०००	०	०
३२	अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	०	२५००
३३	विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणालीका लागि विद्यालयलाई अनुदान	विद्यालय	१३२०	१३२०	१३२०	१३२०	१३२०	६६००	०	६६००		०

३४	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोगका लागि स्रोत व्यवस्थापन	IEMIS शिक्षक	१९५०	१९५०	२१४५	२१४५	२१४५	१०३३५	०	०	०	१०३३५
३५	अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	५००
३६	विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०	०	१५००	०
३७	उत्कृष्ट प्रधानाध्यापक र शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	शिक्षक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
३८	आधारभूत तह कक्षा (कक्षा ६-८)मा अंग्रजी,गणित,विज्ञान र सामाजिक विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	शिक्षक	९०३	९०३	९०३	९०३	९०३	४५१५	४५१५	०	०	०
३९	आधारभूत तह कक्षा (कक्षा ६-८)मा अंग्रजी,गणित,विज्ञान र सामाजिक विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान गाउँपालिका	शिक्षक	१८०६	१८०६	१८०६	१८०६	१८०६	९०३०	९०३०	०	०	०
४०	आधारभूत तहको सिकाई सामग्री तथा डिजिटल सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यार्थी	६२८	६५९	६९२	७२७	७६३	३४६८	३४६८	०	०	०
४१	दिवा खाजा व्यवस्थापनका लागि सामग्री र भान्सेको प्रबन्धका लागि अनुदान	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४२	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् कार्यान्वयन तालिम	पटक	०	१०००	१०००	०	०	२०००	१०००	०	१०००	०
४३	आधारभूत तह परीक्षा सञ्चालन,व्यवस्थापन र अभिलेखिकरण गाउँपालिका	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	२५००	०

४४	सामुदायिक विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका (कक्षा १-३) लागि कार्यसञ्चयिका / पोर्टफोलियो निर्माण तालिम	शिक्षक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	२५०	०	०	०
४५	विद्यालय उत्सव आयोजना तथा समुदाय - विद्यालय सहकार्य कार्यक्रम (विद्यार्थी भर्ना अभियानको लागि)	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	१० ००
जम्मा			**१४८१९४**	**१५२८१०**	**१५८६२५**	**१५२९७०**	**१५३९१५**	**७६६५१४**	**७२००६०**	**७६००**	**९९९९**	**२८ ८५ ५**
माध्यमिक शिक्षा								०				
१	माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी,प्राविधिक धारका शिक्षक,प्रशिक्षक र सहायक प्रशिक्षक समेत)	शिक्षक	२५५००	२६५००	२६५००	२७१३५	२७१३५	१३२७६९	१३२७६९	०	०	०
२	विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १-१२) (१ जना सहयोगी र १ जना लेखा कर्मचारी)	शिक्षक	१३२१	१३२१	१३२१	१४५३	१४५३	६८६८	६८६८	०	०	०
३	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	विद्यार्थी	१८९	१९९	२०९	२०९	२२०	१०२५	१०२५	०	०	०
४	राष्ट्रिय प्राविधिक सेवामा खटिएका जनशक्तिको निर्वाह खर्च	शिक्षक	५६८	५६८	५६८	५६८	५६८	२८४०	२८४०	०	०	०

५	प्राविधिक धार (कक्षा ९-१२) सञ्चालित विद्यालयलाई प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	विद्यार्थी	१२९०	१४४०	१५९०	१७४०	१८९०	७९५०	७९५०	०	०	०
६	शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ११-१२)	विद्यालय	२१३	२१५	२१८	२२०	२२३	१०८८	१०८८	०	०	०
७	(कक्षा ९-१०) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	विद्यार्थी	१७९७	१८८७	१९८२	२०८१	२१८५	९९३२	९९३२	०	०	०
८	(कक्षा ११-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	विद्यार्थी	६००	६००	६००	६००	६००	३०००	३०००	०	०	०
९	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	विद्यालय	११७०	११७०	११७०	११७०	११७०	५८५०	५८५०	०	०	०
१०	सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	विद्यालय	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	१५००	०	०	०
११	माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्कन व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकासन, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	विद्यालय	१००	१०५	११०	११६	१२२	५५३	५५३	०	०	०
१२	प्राविधिक विषय अध्यापन हुने विद्यालयलाई ल्याव सामग्री सहयोग अनुदान	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
१३	नमुना विद्यालयको शैक्षिक तथा व्यवस्थापकीय योजना कार्यान्वनका लागि अनुदान (कक्षा ११-१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि समेत)	विद्यालय	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	१००००	०	०	०

१४	विपन्न र लक्षित समूहका लागि निःशुल्क शिक्षा र विशेष छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	विद्यार्थी	३९०	३९०	३९०	३९०	३९०	१९५०	१९५०	०	०	०
१५	आवश्यकता अनुसार व्यावसायिक, सङ्गीत, आयुर्वेद वा कृषि विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	पटक	०	५००	५००	५००	५००	२०००	०	०	०	२०००
१६	नमुना विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यममा नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने	विद्यालय	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००	१५०००	०	०	०	१५०००
१७	स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्य–दृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
१८	किशोर–किशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	२००	८००
१९	स्थानीय विषयको रुपमा सदाचार, अनुशासन, करुणा र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने	विद्यालय	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	०	२५००
२०	सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२००	०	२००	२००	२००	८००	०	०	०	८००
२१	विद्यालय नक्साङ्कन,पुनर्वितरण, समायोजन र नयाँ स्थापना गरेर पहुँच सुधार गर्ने	विद्यालय	०	९००	६००	६००	६००	२७००	२७००	०	०	०
२२	विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण र समावेशी पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने	विद्यालय	०	०	१०००	१०००	१०००	३०००	०	३०००	०	०
२३	सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्न अभिमुखिकरण	नियमित	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०	०	१५००	०

२४	विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	निरन्तर	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	१०००
२५	विद्यार्थीलाई पोषण, स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	१०००
२६	शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	१०००	०
२७	विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	०	१०००	१०००	१०००	१०००	४०००	०	०	०	४०००
२८	सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०	०	०	१५००
२९	अतिरिक्त क्रियाकलाप (वादविवाद, हाजिरी जवाफ ,वक्तृत्वकला, निबन्ध र कविता लेखन) प्रतियोगिता	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	२५००	०
३०	सबै सामुदायिक विद्यालयमा समय तालिका अनुसार सेवा दिने गरी १ जना खेलकुद शिक्षक र १ जना सङ्गित शिक्षक शिक्षण अनुदान व्यवस्थापन गर्ने ।	शिक्षक	११६४	११६४	१२८०	१२८०	१२८०	६१६९	०	०	०	६१६९
३१	STEAM Education सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	विद्यालय	२०००	२०००	२२००	२२००	२२००	१०६००	०	०	०	१०६००
३२	दरबन्दी नभएका वा नियमानुसार कम भएका विद्यालयमा पालिका शिक्षक व्यवस्थापन	शिक्षक	५७८०	५७८०	६३५८	६३५८	६३५८	३०६३२	०	०	३०६३२	०
३३	विद्यालय बस सञ्चालन अनुदान	विद्यालय	१००३०	१००३०	११०३३	११०३३	११०३३	५३१५९	०	०	५३१५९	०

३४	एस्.ई.ई. मा उत्कृष्ट GPA प्राप्त गर्ने छात्रा र छात्र सम्मान	जना	१००	१००	११०	११०	११०	५३०	०	०	५३०	०
	जम्मा		**६०४११**	**६३८६८**	**६६९३८**	**६७९६२**	**६८२३५**	**३२७४१४**	**१८९०२४**	**३०००**	**९००२१**	**४५३६९**
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाई												
१	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-५)	विद्यालय	३५००	३५००	३८५०	३८५०	३८५०	१८५५०	१८५५०	०	०	०
२	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-८)	विद्यालय	५६००	५६००	६१६०	६१६०	६१६०	२९६८०	२९६८०	०	०	०
३	परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-१०, १-१२)	विद्यालय	९०००	९०००	९९००	९९००	९९००	४७७००	४७७००	०	०	०
४	अनौपचारिक विद्यालय सञ्चालन अनुदान (कक्षा १-५)	समूह/CLC	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन अनुदान	३ ओटा CLC	१०२०	१०२०	१०२०	१०२०	१०२०	५१००	५१००	०	०	०
६	युवाका लागि कानूनी साक्षरता कार्यक्रम	पटक	०	२००	२२०	०	०	४२०	०	०	४२०	०
७	युवाहरूलाई लागु पदार्थ र दुर्व्यसनबाट जोगाउन सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	१०००	०
८	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालयको लागि विभिन्न विधाका पुस्तक खरिद तथा वितरण	पटक	०	२००	०	०	०	२००	०	२००	०	०
९	अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

१०	घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	पटक	२००	२००	०	०	०	४००	४००	०	०	०
११	अनौपचारिक शिक्षाको एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्ने	सम्भाव्यता अध्ययन	०	०	०	०	१०००	१०००	५००	०	५००	०
१२	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई व्यवस्थापन अनुदान र क्षमता अभिवृद्धि प्रदान गर्ने	पटक	२००	२००	२२०	२२०	२२०	१०६०	०	०	१०६०	०
१३	सिकाइ केन्द्रहरूमा इन्टरनेट र सूचना प्रविधि सुविधा उपलब्ध गराउने	CLC	३०	३०	३३	३३	३३	१५९	१५९	०	०	०
१४	"पुस्तकालय" स्थापना र विकास गर्ने	CLC	०	१०००	०	०	०	१०००	५००	०	५००	०
१५	वैकल्पिक शैक्षिक संस्थाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र सुदृढीकरण गर्ने	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	वडा र टोलमा साक्षरोत्तर कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	वडा	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०	०	१५००	०
१७	सहभागीहरूको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली विकास गर्ने	CLC	०	५०	५५	५५	५५	२१५	२१५	०	०	०
१८	आवश्यकता अनुसार जीवनोपयोगी र सीपमूलक पाठ्यक्रम सञ्चालन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१९	तह १ र २ को सिकाइको प्रमाणीकरण गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२०	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सीप विकास र आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने		४००	४००	४४०	४४०	४४०	२१२०	१०६०	०	१०६०	०
२१	खुला तथा दूर शिक्षामा सहजीकरण गर्ने		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२२	परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र अभिलेखीकरण गर्ने		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

२३	बहु–सञ्चार केन्द्र स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने		०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा			**२०४५०**	**२१९००**	**२२३९८**	**२२१७८**	**२३१७८**	**११०१०४**	**१०३८६४**	**२००**	**६०४०**	**०**
	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन											
१	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट विकास गरिएको कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन र पालिकाको निर्देशिका समेतका आधारमा परीक्षा सञ्चालन तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागत साझेदारी	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	७५०	०	७५०	०
२	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कस्टमाइज्ड तालिम (अनलाइन समेत)	शिक्षक	१५०	१५०	१६५	१६५	१६५	७९५	७९५	०	०	०
३	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रोबोधीकरण (बालविकास देखि सबै तहका सबै विषय)	जना	२४०	२४०	२६४	२६४	२६४	१२७२	०	०	१२७२	०
४	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास, संशोधन र छपाइ	पटक	१५००	०	०	०	०	१५००	०	०	१५००	०
५	मातृभाषाको पाठ्यक्रम, पाठ्यकपुस्तक विकास तथा शिक्षणमा सहजीकरण	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	शैक्षिक पाठ्यक्रम, पठन सामग्री तथा निर्देशिका विकास तथा छपाइ	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	उत्कृष्ठ नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (प्राविधिक धार समेत)(कक्षा ८, १० र १२)	संख्या	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	०	०	२०००	०

८	Talent-Based Learning class -TBLC / पाठ्यपुस्तकविहीन कक्षा (क्षमता, सिप तथा कलामैत्री) सञ्चालन	कक्षाकोठा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण मूल्याङ्कन कार्यक्रम	निरन्तर	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका आन्तरीक र बाह्य) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	विद्यालय	१०००	१०००	११००	११००	११००	५३००	०	०	०	५३००
११	सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरूका लागि परामर्श तथा अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	जना	३००	३००	३३०	३३०	३३०	१५९०	०	०	०	१५९०
१२	पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण	पटक	२००	२००	२२०	२२०	२२०	१०६०	५३०		५३०	०
१३	शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगि तालिम	जना	२५०	२५०	२७५	२७५	२७५	१३२५		१३२५	०	०
१४	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	५००	५००	५५०	५५०	५५०	२६५०	२६५०	०	०	०
१५	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	प्राविधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीको OJT खर्च व्यवस्थापन	विद्यालय	३१३२	३१३२	३४४५	३४४५	३४४५	१६६००	०	०	१६६००	०
१७	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१८	सूचना प्रविधिको प्रयोग	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१९	स्थानीय पाठ्यक्रम संशोधन तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	१५००	१५००	१६५०	१६५०	१६५०	७९५०	०	०	७९५०	०
२०	माध्यम भाषाको रुपमा मातृभाषको प्रयोग	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२१	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००		०	०
२२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग	पटक	४००	४००	४४०	४४०	४४०	२१२०		०	२१२०	०

२३	सबै बालबालिकालाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	पटक	८५६३	८५६३	९४१९	९४१९	९४१९	४५३८४	४५३८४	०	०	०
२४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग सीप विकास गर्ने	शिक्षक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२६	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	पटक	३००	०	०	०	०	३००	०	०	३००	०
२७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	जना	३००	३००	०	३००	३००	१२००	०	०	१२००	०
२८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।	पटक	०	१००	०	०	०	१००	०	०	१००	०
२९	आन्तरिक विद्‍यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभावकारी कार्यान्वयन	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग	पटक	०	५००	०	०	०	५००	२५०	०	२५०	०
३१	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन।	पटक	०	५००	५५०	५५०	५५०	२१५०	२१५०	०	०	०
३२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

३४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	पटक	२००	०	०	०	०	२००	०	०	२००	०
३५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन सहजिकरण	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	१०००	०
जम्मा			**१९६३५**	**१८७३५**	**१९५०९**	**१९८०९**	**१९८०९**	**९७४९६**	**५३५०९**	**१३२५**	**३५७७२**	**६८९०**
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
१	शिक्षक दरबन्दी तथा शिक्षक अनुदान प्राप्त नगरेका सामुदायिक विद्यालयहरूलाई गैर अनुदान	संख्या	४०००	४४००	४८४०	४८४०	४८४०	२२९२०	२२९२०	०	०	०
२	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	२८४०	३१२४	३१२४	३४३६	३४३६	१५९६०	१५९६०	०	०	०
३	आधारभूत तह कक्षा (६-८) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	९०३	९९३	१०९३	१०९३	१०९३	५१७४	५१७४	०	०	०
४	विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेशागत सहयोगका लागि मेन्टरिङ पद्धतिको कार्यान्वयन	पटक	२४५	२४५	२७०	२७०	२७०	१२९९	१२९९	०	०	०
६	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, सिकाई केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र सिकाई मूल्याङ्कन)	शिक्षक	८००	८००	८८०	८८०	८८०	४२४०	२१२०	०	२१२०	०
७	विद्यालय किशोरी पोषण, मनोपरामर्श तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	पटक	२००	२२०	२२०	२२०	२२०	१०८०	०	०	१०८०	०

८	शिक्षक बैंक स्थापना तथा व्यवस्थापन र कार्यान्वयन (करार/अस्थायी/अन्य समेत)	शिक्षक	३०००	३३००	३६३०	३६३०	३६३०	१७१९०	०	०	१७१९०	०
९	गा.पा. स्रोत शिक्षण अनुदान (गत आर्थिक वर्षमा कार्यरत रहेका सबै शिक्षक तथा कर्मचारीलाई निरन्तरता दिने)	जना	२९२५	३२१८	३५३९	३५३९	३५३९	१६७६०	०	०	१६७६०	०
१०	शिक्षक दरबन्दी मिलान, पुनर्वितरण र विषयगत आवश्यकताअनुसार समायोजन गर्ने	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०	०	१५००	०
११	शिक्षकको पेशागत क्षमता विकासका लागि कार्यशाला, तालिम, अवलोकन भ्रमण, क्लस्टर बैठक र अनलाइन फोरम सञ्चालन गर्ने	पटक	१०००	११००	१२१०	१२१०	१२१०	५७३०	२८६५	०	२८६५	०
१२	अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग र मेन्टरिङ्ग प्रदान गर्ने	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	शिक्षकको कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर नतिजामुखी मूल्याङ्कन लागू गर्ने	नियमित	३००	३३०	३६३	३६३	३६३	१७१९	०	०	१७१९	०
१४	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा र स्रोत व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने	संख्या	२००	२२०	२४२	२४२	२४२	११४६	५७३	५७३	०	
१५	नयाँ प्रविधि र आधुनिक शिक्षण विधि प्रयोग प्रवर्द्धन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको निरन्तर मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१७	शिक्षकको प्रेरणा, व्यावसायिक प्रतिबद्धता र जवाफदेहिता बढाउने कार्यक्रम लागू गर्ने	पटक	५००	५५०	६०५	६०५	६०५	२८६५	०	०	२८६५	०

१८	सिकाई स्तर कमजोर भएका विद्यार्थीका लागि सुधारात्मक सिकाई प्रवर्धन	पटक	७०	१००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	०
१९	एकीकृत पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पठन तत्व तथा ढाँचासम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२००	२२०	२४२	२४२	२४२	११४६	११४६	०	०	०
२०	शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम/कार्यशालाको व्यवस्था गर्ने	जना	१५०	०	१५०	०	१५०	४५०	०	०	४५०	०
२१	प्रविधि–मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट प्रयोग तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२००	२२०	२४२	२४२	२४२	११४६	११४६	०	०	०
२२	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२३	सामुदायिक विद्यालयमा प्रधानाध्यापक भत्ता व्यवस्थापन थप गर्ने	नियमित	५२०	५२०	५२०	५२०	५२०	२६००	०	०	२६००	०
जम्मा			**१८३५३**	**१९८६०**	**२१५६९**	**२१७३१**	**२१८८१**	**१०३०२४**	**५३३०२**	**५७३**	**४९१४९**	**०**
	पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन											
१	राष्ट्रिय परीक्षा बोर्डबाट विकास गरिएको कक्षा ८ को परीक्षा सञ्चालनसम्बन्धी मार्गदर्शन र पालिकाको निर्देशिका समेतका आधारमा परीक्षा सञ्चालन तथा विद्यार्थी मूल्याङ्कन लागत साझेदारी	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	७५०	०	७५०	०
२	एकीकृत पाठ्यक्रमसम्बन्धी कस्टमाइज्ड तालिम (अनलाइन समेत)	शिक्षक	१५०	१५०	१६५	१६५	१६५	७९५	७९५	०	०	०

३	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक प्रोबोधीकरण (बालविकास देखि सबै तहका सबै विषय)	जना	२४०	२४०	२६४	२६४	२६४	१२७२	०	०	१२७२	०
४	स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास, संशोधन र छपाइ	पटक	१५००	०	०	०	०	१५००	०	०	१५००	०
५	मातृभाषाको पाठ्यक्रम, पाठ्यकपुस्तक विकास तथा शिक्षणमा सहजीकरण	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	शैक्षिक पाठ्यक्रम, पठन सामग्री तथा निर्देशिका विकास तथा छपाइ	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीलाई प्रोत्साहन तथा सम्मान कार्यक्रम (प्राविधिक धार समेत)(कक्षा ८, १० र १२)	संख्या	४००	४००	४००	४००	४००	२०००	०	०	२०००	०
८	Talent-Based Learning class -TBLC / पाठ्यपुस्तकविहीन कक्षा (क्षमता, सिप तथा कलामैत्री) सञ्चालन	कक्षाकोठा	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण मूल्याङ्कन कार्यक्रम	निरन्तर	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१०	विद्यालय तहका परीक्षा (सबै कक्षाका आन्तरीक र बाह्य) सञ्चालन गर्न खर्च व्यवस्थापन	विद्यालय	१०००	१०००	११००	११००	११००	५३००	०	०	०	५३००
११	सामुदायिक विद्यालयका सिकाइ क्षमता कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका अभिभावकहरूका लागि परामर्श तथा अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	जना	३००	३००	३३०	३३०	३३०	१५९०	०	०	०	१५९०
१२	पाठ्यक्रम अभिमुखिकरण	पटक	२००	२००	२२०	२२०	२२०	१०६०	५३०		५३०	०
१३	शिक्षक तालिम र पुनर्ताजगि तालिम	जना	२५०	२५०	२७५	२७५	२७५	१३२५		१३२५	०	०

१४	शिक्षक पेसागत सहयोग	पटक	५००	५००	५५०	५५०	५५०	२६५०	२६५०	०	०	०
१५	कक्षाकोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्यांकन	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	प्राविधिक धारमा अध्ययनरत विद्यार्थीको OJT खर्च व्यवस्थापन	विद्यालय	३१३२	३१३२	३४४५	३४४५	३४४५	१६६००	०	०	१६६००	०
१७	डिजिटल सामाग्रीको प्रयोग	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१८	सूचना प्रविधिको प्रयोग	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१९	स्थानीय पाठ्यक्रम संशोधन तथा कार्यान्वयन	विद्यालय	१५००	१५००	१६५०	१६५०	१६५०	७९५०	०	०	७९५०	०
२०	माध्यम भाषाको रुपमा मातृभाषको प्रयोग	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२१	सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००		०	०
२२	पढाइ मैत्री शैक्षणिक सामग्री खरिद, सङ्कलन, निर्माण तथा प्रयोग	पटक	४००	४००	४४०	४४०	४४०	२१२०		०	२१२०	०
२३	सबै बालबालिकालाई निःशुल्क पाठ्यपुस्तक तथा अभ्यास/कार्य पुस्तिकाको उपलब्धता	पटक	८५६३	८५६३	९४१९	९४१९	९४१९	४५३८४	४५३८४	०	०	०
२४	स्थानीय पढाइ सामग्री र अन्य शैक्षणिक सामग्री निर्माण तथा प्रयोग सीप विकास गर्ने	शिक्षक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२५	शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका लगायत सन्दर्भ सामाग्रीको उपलब्धता	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२६	विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपको अभिमुखिकरण	पटक	३००	०	०	०	०	३००	०	०	३००	०
२७	पाठ्यक्रम कार्यान्वयनसम्बन्धी शिक्षक क्षमता अभिवृद्धि तालिम सञ्चालन	जना	३००	३००	०	३००	३००	१२००	०	०	१२००	०

२८	सिकाइ उपलब्धि मापन तथा विश्लेषण प्रणाली सुदृढीकरण।	पटक	०	१००	०	०	०	१००	०	०	१००	०
२९	आन्तरिक विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभावकारी कार्यान्वयन	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३०	समावेशी तथा बहुभाषिक मूल्याङ्कन उपकरण विकास र प्रयोग	पटक	०	५००	०	०	०	५००	२५०	०	२५०	०
३१	प्रविधिमा आधारित (डिजिटल) मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रवर्द्धन।	पटक	०	५००	५५०	५५०	५५०	२१५०	२१५०	०	०	०
३२	कक्षा अवलोकन तथा शैक्षिक पृष्ठपोषण प्रणाली सुदृढीकरण	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३३	पाठ्यपुस्तक तथा सहायक शिक्षण सामग्रीको प्रभावकारी उपयोग सुनिश्चित	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३४	विषयगत शिक्षक सञ्जाल तथा पेशागत सिकाइ समुदाय गठन	पटक	२००	०	०	०	०	२००	०	०	२००	०
३५	परीक्षा नतिजा विश्लेषण गरी सुधारात्मक कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन सहजिकरण	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	१०००	०
जम्मा			**१९६३५**	**१८७३५**	**१९५०९**	**१९८०९**	**१९८०९**	**९७४९६**	**५३५०९**	**१३२५**	**३५७७२**	**६८ ९०**
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास												
१	शिक्षक दरबन्दी तथा शिक्षक अनुदान प्राप्त नगरेका सामुदायिक विद्यालयहरूलाई गैर अनुदान	संख्या	४०००	४४००	४८४०	४८४०	४८४०	२२९२०	२२९२०	०	०	०
२	माध्यमिक तह कक्षा (९-१०) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण	जना	२८४०	३१२४	३१२४	३४३६	३४३६	१५९६०	१५९६०	०	०	०

	सहयोग अनुदान											
३	आधारभूत तह कक्षा (६-८) मा अङ्ग्रेजी,गणित र विज्ञान विषयमा शिक्षण सहयोग अनुदान	जना	९०३	९९३	१०९३	१०९३	१०९३	५१७४	५१७४	०	०	०
४	विद्यालय सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको निरन्तर पेशागत सहयोगका लागि मेन्टरिङ पद्धतिको कार्यान्वयन	पटक	२४५	२४५	२७०	२७०	२७०	१२९९	१२९९	०	०	०
६	शिक्षक तालिम (नयाँ प्रवेशी, पुनर्ताजगी, सिकाई केन्द्रित, शैक्षिक सामग्री निर्माण, ICT र सिकाई मूल्याङ्कन)	शिक्षक	८००	८००	८८०	८८०	८८०	४२४०	२१२०	०	२१२०	०
७	विद्यालय किशोरी पोषण, मनोपरामर्श तथा प्रजनन् शिक्षा सम्बन्धी तालिम कार्यक्रम	पटक	२००	२२०	२२०	२२०	२२०	१०८०	०	०	१०८०	०
८	शिक्षक बैंक स्थापना तथा व्यवस्थापन र कार्यान्वयन (करार/अस्थायी/अन्य समेत)	शिक्षक	३०००	३३००	३६३०	३६३०	३६३०	१७१९०	०	०	१७१९०	०
९	गा.पा. स्रोत शिक्षण अनुदान (गत आर्थिक वर्षमा कार्यरत रहेका सबै शिक्षक तथा कर्मचारीलाई निरन्तरता दिने)	जना	२९२५	३२१८	३५३९	३५३९	३५३९	१६७६०	०	०	१६७६०	०
१०	शिक्षक दरबन्दी मिलान, पुनर्वितरण र विषयगत आवश्यकताअनुसार समायोजन गर्ने	पटक	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	०	०	१५००	०
११	शिक्षकको पेशागत क्षमता विकासका लागि कार्यशाला, तालिम, अवलोकन भ्रमण, क्लस्टर बैठक र अनलाइन फोरम सञ्चालन गर्ने	पटक	१०००	११००	१२१०	१२१०	१२१०	५७३०	२८६५	०	२८६५	०
१२	अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग र मेन्टरिङ्ग	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

	प्रदान गर्ने										
१३	शिक्षकको कार्यसम्पादन र विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर नतिजामुखी मूल्याङ्कन लागू गर्ने	नियमित	३००	३३०	३६३	३६३	३६३	१७१९	०	०	१७१९	०
१४	प्रधानाध्यापकलाई विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा र स्रोत व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने	संख्या	२००	२२०	२४२	२४२	२४२	११४६	५७३	५७३	०	
१५	नयाँ प्रविधि र आधुनिक शिक्षण विधि प्रयोग प्रवर्द्धन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१६	शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको निरन्तर मूल्याङ्कन र सुधार कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१७	शिक्षकको प्रेरणा, व्यावसायिक प्रतिबद्धता र जवाफदेहिता बढाउने कार्यक्रम लागू गर्ने	पटक	५००	५५०	६०५	६०५	६०५	२८६५	०	०	२८६५	०
१८	सिकाई स्तर कमजोर भएका विद्यार्थीका लागि सुधारात्मक सिकाई प्रबर्धन	पटक	७०	१००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	०
१९	एकीकृत पाठ्यक्रम प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि पठन तत्व तथा ढाँचासम्बन्धी तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२००	२२०	२४२	२४२	२४२	११४६	११४६	०	०	०
२०	शैक्षिक सामग्री निर्माण तालिम/कार्यशालाको व्यवस्था गर्ने	जना	१५०	०	१५०	०	१५०	४५०	०	०	४५०	०
२१	प्रविधि–मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट प्रयोग तालिमको व्यवस्था गर्ने	पटक	२००	२२०	२४२	२४२	२४२	११४६	११४६	०	०	०
२२	शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणाली विकास र कार्यान्वयन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

२३	सामुदायिक विद्यालयमा प्रधानाध्यापक भत्ता व्यवस्थापन थप गर्ने	नियमित	०	५२०	५२०	५२०	५२०	२०८०	०	०	२०८०	०
जम्मा			**१७८३३**	**१९८६०**	**२१५६९**	**२१७३१**	**२१८८१**	**१०२५०४**	**५३३०२**	**५७३**	**४८६२९**	**०**
समता र समावेशीकरण												
१	छात्रा छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) कर्णाली प्याकेज समेत गैर आवसीय	जना	९७	१०१	१०५	१०९	११३	५२६	५२६	०	०	०
२	दलित छात्रवृत्ति (कक्षा १-५) गैर आवसीय	जना	८०	८४	८८	९२	९६	४३८	४३८	०	०	०
३	आधारभूत तहमा अध्ययनरत लक्षित समूह (२२ जनजाति तथा सिमान्तकृत समूह, मुक्त कमैया, वादी, हलिया, चरूवाका सन्ततिसमेत) का विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	११	११	१२	१२	१३	५८	५८	०	०	०
४	मुक्त कम्लहरीका लागि छात्रवृत्ति (गैर अवासीय)	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	अपाङ्ग छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) गैर आवासीय	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	मुक्त कम्लहरी छात्रवृति (आवासीय)	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
७	अपाङ्ग विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति (कक्षा १-१२) (आवासीय)	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
८	फिडर छात्रावासमा अध्ययनरत छात्रालाई छात्रवृति आवासीय	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	HIV प्रभावित बालाबालिका तथा बादी समुदायका विद्यार्थीका लागि आवासीय प्रबन्ध	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

१०	सडक बालाबालिका तथा बालश्रमिकका लागि आवासीय शैक्षिक प्रवन्धका लागि छात्रवृति	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
११	विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिकालागि छनोट भएका (कक्षा ६-१२ मा अध्ययनरत) विद्यार्थीका लागि छात्रवृत्ति	जना	५४०	५४०	५४०	५४०	५४०	२७००	२७००	०	०	०
१२	आवासीय छात्रवृति प्राप्त बालबालिकालाई आवास सञ्चालन अनुदान	जना	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१३	बालिका तथा समावेशी शिक्षा सञ्जाल गठन तथा सञ्चालन अनुदान	पटक	२००	०	०	०	०	२००	०	०	२००	०
१४	बालबालिकाको अपाङ्गताको प्रारम्भिक पहिचानका (Disability Screening) गर्न स्थानीय तह एवम् विद्यालयका लागि कार्यक्रम	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१५	गा.पा. छात्रवृत्ति व्यवस्था (उच्च शिक्षा अध्ययन गर्ने छात्रा जेहन्दार, असहाय, विपन्न, प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्ने र हरिनगरा बहुमुखि क्याम्पसमा अध्ययनरत छात्राहरुलाई पूर्ण छात्रवृत्ति, समस्याग्रस्त विद्यार्थीहरूका लागि समेत) तथा संचालन	जना	१०००	११००	११००	११००	११००	५४००	०	०	५४००	०
१६	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुका लागि खेलकुद प्रशिक्षण एवं प्रतियोगिता संचालन सहयोग	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१७	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक	२००	२२०	२२०	२२०	२२०	१०८०	५४०	०	५४०	०
१८	विद्यालयमा जेन्डर फोकल पर्सन तोक्ने।	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

१९	प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राख्ने।	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२०	गुनासो व्यवस्थापन तथा समाधान प्रणाली सञ्चालन गर्ने।	नियमित	१००	११०	११०	११०	११०	५४०	०	०	५४०	०
२१	विद्यालयमा लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण गर्ने।	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२२	अपाङ्गमैत्री संरचना (र्याम्प, रेलिङ आदि) निर्माण गर्ने।	विद्यालय	२०००	२२००	२२००	२२००	२२००	१०८००	१०८००	०	०	०
२३	घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने।	पटक	३००	०	०	०	०	३००	३००	०	०	०
२४	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान गर्ने।	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२५	वञ्चित तथा सीमान्तकृत समूहका लागि छात्रवृत्ति तथा शैक्षिक सामग्री र पोषाक उपलब्ध गराउने।	पटक	५००	५५०	५५०	५५०	५५०	२७००	०	०	२७००	०
२६	किशोरीहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक	२००	२२०	२२०	२२०	२२०	१०८०	०	०	१०८०	०
२७	विद्यालयमा विभेद तथा हिंसा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने।	पटक	२००	२२०	२२०	२२०	२२०	१०८०	०	०	१०८०	०
२८	विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकसँग अन्तरक्रिया गर्ने।	पटक	२००	२२०	०	०	०	४२०	०	४२०	०	०
२९	समता र समावेशीकरणसम्बन्धी नियमित अनुगमन गर्ने।	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३०	आवश्यक परेमा विभेदसम्बन्धी घटनामा अनुसन्धान तथा कारबाही गर्ने।	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

३१	बालिका तथा समावेशी शिक्षा रणनीति २०८० र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०८० कार्यान्वयन गर्ने	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
जम्मा			**५६२७**	**५५७६**	**५३६४**	**५३७३**	**५३८१**	**२७३२२**	**१५३६२**	**४२०**	**११५४०**	**०**
अन्तर सम्बन्धित विषयक्षेत्र (विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई)												
१	दिवा खाजा कार्यक्रम (बालविकासदेखि कक्षा ५ सम्म)	विद्यार्थी	३२९५२	३२९५२	३२९५२	३२९५२	३२९५२	१६४७६०	१६४७६०	०	०	०
२	सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान वा खरिद तथा वितरण गर्ने	छात्रा	२३९१	२३९१	२३९१	२३९१	२३९१	११९५५	११९५५	०	०	०
३	सङ्घबाट सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयका बालविकास कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका बालबालिकाहरूको दिवा खाजामा रु ...थप गरी सञ्चालन गर्ने	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
४	विद्यालय पोषण र दिवाखाजा सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने।	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	0
५	खाजाका लागि अतिरिक्त वित्तीय स्रोत खोज्ने र व्यवस्थापन गर्ने।	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	0
६	विद्यालयमा साबुन, सेनिटाइजर तथा सरसफाइ सामग्री उपलब्ध गराउने।	पटक	०	५००	०	०	५००	१०००	०	०	१०००	0

७	प्राथमिक उपचार कक्ष सञ्चालन, स्वास्थ्य जाँच र पोषण तत्व वितरण गर्ने।	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	0
८	विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य र स्वच्छतासम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम दिने।	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	0
९	अपाङ्गता र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीको पहुँच सुनिश्चित गर्ने।	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	१२५०	०	१२५०	0
१०	अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन र सुधारमा सहभागी बनाउने।	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	0
११	कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्ने।	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	0
जम्मा			**३६२४३**	**३६७४३**	**३६२४३**	**३६२४३**	**३६७४३**	**१८२२१५**	**१७८४६५**	**०**	**२७५०**	**०**
आपतकालिन अवस्थामा शिक्षा												
१	स्थानीय कार्यविधि बनाई आपतकालीन शिक्षा योजना लागू गर्ने।	नियमित	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	२५००	०
२	गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने।	पटक	१००	०	०	०	०	१००		०	१००	०
३	विद्यालय विपद उपसमिति गठन सहित अभिमुखिकरणको व्यवस्थापन गर्ने।	विद्यालय	३००	०	०	०	०	३००	३००	०	०	०
४	स्रोत शिक्षक र प्रधानाध्यापकलाई विपद सम्बन्धि तालिम दिने।	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०

५	विद्यार्थी र शिक्षकमा विपद् सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	जना	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	१५००	०	०	०
६	अभिभावकलाई पनि सचेतनामा सहभागी बनाउने।	जना	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
७	वैकल्पिक सिकाइ उपाय तयार राखे।	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
८	रेडियो, टेलिभिजन र सञ्चारसँग समन्वय गर्ने।	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	०
९	विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माण गर्ने।	विद्यालय	०	१०००	०	१०००	१०००	३०००	३०००	०	०	०
१०	नियमित ड्रिल अभ्यास र आपतकालीन अभ्यास गर्ने।	विद्यालय	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	१०००	०
११	विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गर्ने।	विद्यालय	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१२	अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधारको माध्यमबाट प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।	विद्यालय	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	०
जम्मा			**२२००**	**२८००**	**१८००**	**२८००**	**२८००**	**१२४००**	**९८००**	**०**	**३६००**	**०**
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास												
१	स्थानीय तहको साझेदारीमा विद्यालय भवन निर्माण अनुदान	संख्या	५५०००	६०००	६०००	६०००	६०००	७९०००	७९०००	०	०	०
२	अपाङ्गताको प्रकृति (अटिजमसमेत) अनुरूप आवश्यकताका आधारमा प्रत्येक प्रदेशमा पूर्वाधारयुक्त विशेष शिक्षा आवासीय विद्यालय सञ्चालन	विद्‌यालय	०	०	०	०	१००००	१००००	१००००	०	०	०

३	विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार मापदण्ड निर्धारण गर्नु।	पटक	०	१००००	०	०	०	१००००	१००००	०	०	०
४	संघसंस्था र सरोकारवालासँग समन्वय गरी पूर्वाधार निर्माणको लागत साझेदारी गर्नु।	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
५	कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, शौचालय, पानी, भान्सा/खाजा घर लगायत समग्र पूर्वाधार डिजाईन गर्नु।	विद्यालय	०	०	१००००	०	०	१००००	५०००	०	२५००	०
६	प्रकोप प्रभावित विद्यालय भवनको स्तरोन्नति र वैकल्पिक व्यवस्थाको आयोजना गर्नु।	विद्यालय	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००	२२५०	०	२२५०	०
७	विद्यालय व्यवस्थापन र कर्मचारीको क्षमता विकास गरी पूर्वाधार टिकाउपन सुनिश्चित गर्नु।	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	५००	०	५००
८	आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित सञ्चालन गर्नु।	संख्या	५००	१०००	१०००	१०००	१०००	४५००	२२५०	०	२२५०	०
९	विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री, हिंसा रहित, सुरक्षित र हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्नु।	विद्यालय	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	०	०	०	०
जम्मा			**५८२००**	**२०२००**	**२०२००**	**१०२००**	**२०२००**	**१२९०००**	**१०८५००**	**५००**	**७०००**	**५००**
शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि												
१	विद्यालयमा ICT संरचना विस्तार र आधुनिक उपकरण उपलब्ध गराउने।	विद्यालय	१०००	५०००	५०००	५०००	०	१६०००	८०००	४०००	४०००	०

२	प्रत्येक विद्यालयमा इन्टरनेट कनेक्टिविटीको व्यवस्था सुनिश्चित गर्ने।	विद्यालय	७०००	९०००	११०००	१२०००	१२०००	५१०००	५१०००	०	०	०
३	शिक्षकहरूको ICT क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने।	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	७५०	०	०	०
४	विद्यालयमा अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्री उपलब्ध गराउने।	वटा	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	०	०	०	१०००००
५	IEMIS (शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली) को सञ्चालन र व्यवस्थापन र अभिमुखिकरण गर्ने।	नियमित	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	५००	०	५००	०
६	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको ICT क्षमता विकास गर्ने।	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	०
७	विद्यालयमा ई-हाजिरी प्रणाली व्यवस्थापन र कार्यान्वयन गर्ने।	वटा	३५००	१०५००	३५००	३५००	०	२१०००	०	०	२१०००	०
८	माध्यमिक तहका अनिवार्य विषयहरूको भर्चुअल कक्षा सञ्चालन गर्ने।	विद्यार्थी	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
९	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, स्मार्ट बोर्ड लगायतको व्यवस्थापन गर्ने (लागत साझेदारीको आधारमा)।	वटा	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	१५००	०	१०००	०
१०	प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि शिक्षक र विद्यार्थीलाई तालिमको व्यवस्था गर्ने।	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	४००	०	१००	०
	जम्मा		१४५५०	२७५५०	२२५५०	२३५५०	१५०५०	१०३२५०	६२६५०	४०००	२६६००	१०००००

शैक्षिक सुशासन तथा संस्थागत विकास											
१	अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न, विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहलाई विदयालय भर्ना र सिकाइ निरन्तरता ,Equity Index वृद्धिका लागि र लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/ आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
२	संघ, प्रदेश र स्थानीय तहका ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका र कार्यविधिहरुको अभिमुखिकरण	विद्यालय	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	२५००	०	०	०
३	स्थानीय शिक्षा योजना अद्यावधिक एवम् कार्यान्वयनको लागि स्थानीय तहलाई अनुदान	नियमित	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
४	शैक्षिक सुशासन प्रवर्धन कार्यक्रम, वार्षिक, त्रैमासिक प्रतिवेदन तयारी,IEMIS व्यवस्थापन, शैक्षिक अभिलेख व्यवस्थापन	नियमित	३००	३००	३००	३००	३००	१५००	१५००	०	०	०
५	बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि,२०७९ कार्यान्वयन	पटक	५००	०	०	०	०	५००	०	०	५००	०
६	नविनतम शिक्षण विधि तथा पद्धति सम्बद्ध कार्यशाला/तालिम गोष्ठी	जना	०	१००	१००	१००	०	३००	०	०	०	३००
७	ऐन नियम निर्देशिकामा निर्दिष्ट गरिएका विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य नतोकिएका समन्वय बैठक र प्रअ बैठक व्वस्थापन	पटक	०	१००	०	१००	०	२००	०	०	०	०

८	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा शिक्षाको गुणस्तर विकासका गर्नको लागि उत्प्रेरणा तथा सकारात्मक सोचको विकासका लागि गोष्ठी/तालिम तथा सेमिनार	जना	१५०	०	१५०		१५०	४५०	०	०	०	०
९	विषयगत शिक्षक कार्यशाला तथा गोष्ठी	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०
१०	विभिन्न दिवस व्यवस्थापन (शिक्षा सम्बन्धी)	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	०	०	०	०
११	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरुको आदान प्रदानका लागि साझा अभ्यास फोरम गठन र साझा अभ्यास मेला सञ्चालन	पटक		२००	२००	२००	२००	८००	०	०	०	०
१२	"एक कक्षा एक स्मार्टबोर्ड" कार्यक्रम सञ्चालन	कक्षा	२०००	२०००				४०००	०	०	०	०
१३	प्रधानाध्यापक तथा विषय शिक्षकहरूको मासिक तथा नियमित बैठक सञ्चालन खर्च	पटक	६०	६०	६०	६०	६०	३००	०	०	०	०
१४	शिक्षा शाखाबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन	नियमित	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०
१५	परीक्षा अनुगमन र निरीक्षण (त्रैमासिक, एसइइ, एसएलसी र अन्य) तथा शैक्षिक कार्यक्रम	पटक	१५०	१५०	२००	२५०	२५०	१०००	०	०	०	०
१६	शैक्षिक क्रियाकलाप सम्बन्धी समन्वय बैठक (सबै वडाहरूसँग)	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०
१७	खेलकुद, योग, ध्यान तथा व्यायमका लागि स्थानीय संस्थाहरूको समन्वयमा अभिमुखीकरण तालिम	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०

१८	सामुदायिक/संस्थागत विद्यालयमा विविध कार्यक्रम सञ्चालन तथा विद्यार्थीहरूको क्षमता/नेतृत्व अभिवृद्धि कार्यक्रम	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
१९	गाउँपालिका स्तरीय शैक्षिक मेला	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२०	लोक सेवा तथा शिक्षक सेवा आयोगका विभिन्न पद/तहका कक्षाहरू सञ्चालन (खरिदार, नायब सुब्बा, शाखा अधिकृत लगायत अन्य)	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२१	विद्यालय सुधार योजना निर्माण र विकास तथा समीक्षा	पटक	५०	५०	५०	५०	५०	२५०	०	०	०	०
२२	गाउँपालिका खेलकुद बैठक, विभिन्न विधाका खेलकुद सञ्चालन, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागिता तथा सम्मान र पुरस्कार	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२३	शैक्षिक जागरण अभियान, अभिभावक शिक्षा तथा विद्यार्थी क्षमता अभिबृद्धि तथा नेतृत्व विकास प्रशिक्षण	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२४	सबै तहका शिक्षकहरूको लागि परामर्श सेवा सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	०	०
२५	जिल्ला स्तरीय राष्ट्रपति रनिङ्ग प्रतियोगतामा सहभागिता	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	०	०	०	०
२६	राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता संचालन	आवश्यकता अनुसार	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

२७	स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन सुधार गर्न नीति तथा दिशानिर्देश तयार पार्ने।	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
२८	शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने।	पटक	०	२००	२००	२००	२००	८००	०	०	०	०
२९	शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापना गरी शिक्षकहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने।	नियमित	३००	३००	३००	३००	३००	१२००	०	०	०	०
३०	प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार बनाउने।	जना	०	१००	०	०	०	१००	०	०	०	०
३१	विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन सुधारका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने।	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३२	ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन, पाठ्यक्रम र सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने।	पटक	०	५००	५००	५००	०	१५००	०	०	०	०
३३	स्थानीय सरकार, अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने।	नियमित	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
३४	विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।	पटक	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	६००	०	०	०	०
जम्मा			५७६०	६३१०	४३१०	४३१०	३७६०	२४०००	६०००	०	५००	३००
विद्यालय सुरक्षा											
१	विपदको समयमा लगानी	नियमित	०	१०००	१०००	१०००	१०००	३०००	०	०	०	३०००

२	विद्यालय घेराबारा	विद्यालय	०	५००	५००	५००	५००	१५००	०	०	०	१५००
३	स्वच्छ खानेपानीको प्रबन्ध	विद्यालय	०	१५००	१५००	१५००	१५००	४५००	०	०	०	४५००
४	हरित विद्यालय निर्माण	विद्यालय	०	१०००	१०००	१०००	१०००	३०००	०	०	०	३०००
					०	४०००	४०००	४०००	४०००	१२०००	०	०
स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध												
१	वार्षिक वजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
२	आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	संख्या	१००	१००	१००	१००	१००	५००	०	०	५००	०
३	कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
४	विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक सहजिकरण	पटक	५०	०	५०	०	५०	१५०	१५०	०	०	०
५	एकिकृत शैक्षिक सुचना प्रणाली सुदृढीकरण	पटक	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
६	शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्वन्धी अन्तरक्रिया	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	०
७	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइसम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	२००	२००	२००	२००	२००	१०००	१०००	०	०	०
८	विद्यालयको मासिक, त्रैमासिक र वार्षिक अनुगमन तथा सुपरिवेक्षण	पटक	५००	५००	५००	५००	५००	२५००	१२५०	०	१२५०	०
९	सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	पटक	१००	१००	१००	१००	१००	५००	५००	०	०	५००
जम्मा			१३५०	१३००	१३५०	१३००	१३५०	६६५०	४४००	०	२२५०	५००

योजना निर्माण कार्यदलका सदस्यहरुः

१.बाबा ठाकुरी रिजाल अधिकारी - संयोजक

२.मो. जम्मील अंसारी - सदस्य

३. महानन्द मेहता — सदस्य

४.समिम अख्तर मियाँ — सदस्य

५.गणेश प्रसाद गौतम — सदस्य सचिव